

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

ΠΜΣ στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές

Η Ενεργειακή Πολιτική της Ρωσίας

Στα Δυτικά Βαλκάνια

Μαρία Α. Αλεξάκη

Πειραιάς 2014

Η Μαρία Αλεξάκη βεβαιώνω ότι, το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

(υπογραφή)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Στους γονείς μου,
Τάσο και Φραντζέσκα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Καθηγητή μου Αριστοτέλη Τζιαμπίρη για την πολύτιμη επιστημονική του συμβουλή και τη σαφήνειά του. Δεν θα ήταν υπερβολή να αναφέρω ότι από την πρώτη μας συνάντηση με αφορμή αυτή τη μελέτη, μου ζήτησε να εστιάσω σε πέντε συγκεκριμένα σημεία και πραγματικά η κατεύθυνσή του ήταν καθοριστική, διότι ακριβώς σε αυτά έπρεπε να εστιάσω, με αποτέλεσμα να με βοηθήσει, ώστε να μη χαθώ στις άπειρες μελέτες που σχετίζονται με το θέμα που επέλεξα να ερευνήσω. Θα ήθελα, παράλληλα να τον ευχαριστήσω για την υπομονή που επέδειξε μαζί μου, καθώς ο χρόνος μου λόγω του ότι εργάζομαι πολλές ώρες καθημερινώς είναι πολύ περιορισμένος.

Επιβάλλεται επίσης να ευχαριστήσω τους Καθηγητές μου στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών για τις γνώσεις που απλόχερα προσέφεραν σε όλους τους φοιτητές τους και για την πραγματική θέλησή τους να μας δώσουν μέσω των μαθημάτων στη διάρκεια του Μεταπτυχιακού, ό,τι περισσότερο μπορούσαν, από τις γνώσεις τους μέχρι τον προσωπικό τους χρόνο. Στο πλαίσιο αυτό οργάνωσαν πάρα πολλά συνέδρια, ημερίδες και ομιλίες που φάνηκαν ιδιαίτερος χρήσιμα, όχι μόνο για την πορεία των μαθημάτων, αλλά και για την γενικότερη θεώρηση που είχα για τη Διεθνή πολιτική. Παράλληλα, οφείλω ευχαριστίες και στον καθηγητή Πέτρο Λιάκουρα για τις πολύτιμες συμβουλές του και τις συνομιλίες που είχαμε, οι οποίες κάθε φορά μου έδιναν δύναμη να προσπαθήσω παρά την κούραση. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την γραμματέα του τμήματος Κωνσταντίνα Μανιάτη, η οποία ήταν πάντα δίπλα μας και η οποία επέδειξε και σε μένα την ίδια το προσωπικό της ενδιαφέρον για κάθε πρόβλημα που μπορεί να αντιμετώπιζε ο οποιοσδήποτε φοιτητής του τμήματος.

Περιεχόμενα

Κατάλογος Σχημάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Διάρθρωση της Ερευνητικής Εργασίας.....	2

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

2.1 Εισαγωγή.....	3
2.2 Οι Ρως του Κιέβου.....	3
2.3 Η Αυτοκρατορική Ρωσία.....	4
2.4 Τα Ορλωφικά.....	5
2.5 Το Ρωσικό ενδιαφέρον για τα υπόλοιπα Βαλκάνια.....	7
2.6 Η Βαλκανική Πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.....	9
2.7 Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, οι συγκρούσεις και ο ρόλος της Μόσχας.....	10
2.8 Η Άνοδος Πούτιν και ο παράγοντας Κόσοβο.....	11
2.9 Η Ρωσική εξωτερική πολιτική στη θεωρία Διεθνών Σχέσεων.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

3.1 Εισαγωγή.....	15
3.2 Οι βασικές αρχές του ρεαλισμού.....	15
3.3 Κλασικός Ρεαλισμος.....	18
3.4 Δομικός Ρεαλισμός.....	19
3.5 Υπέρ και κατά.....	20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

4.1 Εισαγωγή.....	22
4.2 Η Ρωσία μετά το 2000	22
4.3 Η εσωτερική αγορά ενέργειας της Ρωσίας.....	26

4.4 Οι Ρωσικές ενεργειακές εταιρίες.....	28	
4.5 Η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας κατά την περίοδο Πούτιν.....	28	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο – ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ		
5.1 Η περίπτωση της Ελλάδας.....	32	
5.1.1 Οι απειλές και οι διαρροές του Wikileaks.....	34	
5.1.2 Η πολιτική της Δύσης και η εκλογή Ομπάμα.....	36	
5.1.3 Η νέα εποχή στις Ελληνορωσικές σχέσεις.....	38	
5.2 Η περίπτωση της Σερβίας.....	40	
5.3 Η περίπτωση της Π.Γ.Δ.Μ.....	42	
5.4 Η περίπτωση της Κροατίας.....	43	
5.5 Η περίπτωση της Σλοβενίας.....	46	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ		
6.1 Εισαγωγή.....	48	
6.2 Σύνοψη – Συμπεράσματα.....	48	
6.3 Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.....	52	
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....		53

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ 1.1 : Μέλη της διοίκησης του Πούτιν διορισμένα σε επιχειρησιακές θέσεις κλειδιά.....	27
ΣΧΗΜΑ 1.2 : Χάρτης των Βαλκανίων.....	31
ΣΧΗΜΑ 1.3 : Ο Αγωγός South Stream.....	37
ΣΧΗΜΑ 1.4 : Ο Αγωγός Adria Pipeline.....	44

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή

Με ευφορία καλωσόρισαν οι Φιλελεύθεροι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, το 1989. Το διπολικό σύστημα δεκαετιών, έπαιρνε τέλος. Η ευφορία αυτή, σήμερα έχει εξανεμιστεί σε μεγάλο βαθμό. Η αρχή έγινε με την επίθεση στους Δίδυμους Πύργους το 2001 και τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας που ακολούθησε.

Έτσι, η αρχή του εικοστού πρώτου αιώνα, σημαδεύτηκε από συγκρούσεις και ανασφάλεια, με αποτέλεσμα οι φιλελεύθερες δημοκρατικές αξίες να χάσουν για μια ακόμη φορά τη θελκτικότητά τους. Από την άλλη και οι υποστηρικτές του Ρεαλισμού απέτυχαν να προβλέψουν την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Η ιδεολογική σύγκρουση καπιταλισμού-κομμουνισμού έλαβε και αυτή τέλος. Παρόλα αυτά, η Ρωσία συνεχίζει να αποτελεί έναν ισχυρό πόλο του Διεθνούς Συστήματος, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες μετά το 2003 και την εμπλοκή τους στο Ιράκ παράλληλα με τον Αφγανιστάν, μπαίνουν σε μια περίοδο οικονομικής παρακμής. Για τη Ρωσία, γίνεται πλέον ευκολότερο να εξισορροπήσει την ισχύ της Δύσης, αλλά το μέσον πρέπει να αλλάξει. Δεν θα χρησιμοποιήσει πλέον τη στρατιωτική της δύναμη, αλλά την ενεργειακή της δύναμη.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής έρευνας είναι να καταδείξει ότι η Ρωσία, παρά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και τα οικονομικά προβλήματα που ακολούθησαν, συνεχίζει να ασκεί ρεαλιστική εξωτερική πολιτική. Όπως και στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου η ΕΣΣΔ ασκούσε ρεαλιστική εξωτερική πολιτική με ανταγωνιστή της τις ΗΠΑ, έτσι και σήμερα η Ρωσία συνεχίζει σε αυτή την κατεύθυνση του ρεαλισμού. Αιχμή του δόρατος ωστόσο πλέον, αποτελεί για τη Ρωσία, ο ενεργειακός της τομέας, μέσω του οποίου, προσπαθεί να μεγιστοποιήσει την ισχύ της. Για την καταγραφή και απόδειξη του ισχυρισμού μας επιλέξαμε να μελετήσουμε τις σχέσεις της Ρωσίας με την περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων. Συγκεκριμένα θα ξετυλίξουμε την ενεργειακή πολιτική που ακολουθεί η Ρωσία στην περιοχή αυτή, στην οποία ανέκαθεν είχε παρουσία,

μελετώντας συγκεκριμένα τις ενεργειακές της σχέσεις με την Ελλάδα, τη Σερβία, την ΠΓΔΜ, την Κροατία και τη Σλοβενία.

Η ρωσική πολιτική στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια έχει αποτελέσει αντικείμενο αρκετών αναλύσεων στη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά έχει απασχολήσει ελάχιστα την ελληνική διεθνολογική κοινότητα. Η Ρωσία παραμένει μία μεγάλη δύναμη με σημαντική επιρροή στην περιοχή, λόγω των ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών δεσμών που έχει με τις βαλκανικές χώρες.

1.2 Διάρθρωση της Ερευνητικής Εργασίας

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Το παρόν κεφάλαιο (Εισαγωγή) αποτελεί το εισαγωγικό κεφάλαιο της έρευνάς μας. Περιγράφονται τα πεδία που καλύπτει η έρευνα, καθώς και ο στόχος της. Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στο 18^ο αιώνα, οπότε και η Ρωσία αρχίζει να έχει παρουσία στην περιοχή των Βαλκανίων. Παράλληλα τίθεται το πλαίσιο της Διεθνολογικής θεωρίας μέσα από το οποίο θα εξετάσουμε την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας. Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται μια σύντομη αναφορά στις βασικές αρχές της θεωρίας του ρεαλισμού. Στο Κεφάλαιο 4 παρουσιάζεται συνοπτικά η ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ., καθώς και οι στόχοι αλλά και η στρατηγική της ενεργειακής της πολιτικής. Στη συνέχεια στο Κεφάλαιο 5 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των περιπτώσιολογικών μελετών σε 5 χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, αναφορικά με την ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας στις χώρες αυτές. Τέλος στο Κεφάλαιο 6 (Συμπεράσματα) εκτίθενται τα συμπεράσματα της έρευνας μας, ενώ γίνονται και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Ακολουθεί στη συνέχεια η βιβλιογραφική αναφορά της έρευνάς μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

2.1 Εισαγωγή

Θα επιχειρήσουμε, πριν την ανάλυσή μας και την εξαγωγή των συμπερασμάτων μας, μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της Ρωσίας, εστιάζοντας στην περίοδο από την οποία η Ρωσία, αρχίζει πλέον να έχει παρουσία στο γεωγραφικό χώρο των Βαλκανίων. Από την εποχή εκείνη η Ρωσία χρησιμοποιώντας την πολιτική της “ταυτότητας” (identity politics) και έχοντας στη φαρέτρα της το όπλο του Χριστιανισμού και της Ορθοδοξίας, προσπαθεί να ασκήσει επιρροή στην περιοχή. Μια επιρροή που προσπαθεί να επιτύχει με ιδεολογικά μέσα, καθώς ακόμα τότε οι σημερινοί ενεργειακοί πόροι δεν είχαν ανακαλυφθεί.

2.2 Οι Ρως Του Κιέβου

Το όνομα Ρωσία ετυμολογικά προέρχεται από τους Ρως του Κιέβου. Απόγονοι των σύγχρονων Ρώσων θεωρούνται σλαβικές φυλές. Η ίδρυση των πρώτων Ανατολικών Σλαβικών κρατών τον 9ο αιώνα μ.Χ., συμπίπτει με την άφιξη στα εδάφη της σημερινής Ουκρανίας, της φυλής των Βαράγγων από την περιοχή της Βαλτικής, με ρίζες στους Βίκινγκς. Είναι οι γνωστοί ως “Ρως του Κιέβου”, οι οποίοι θέτουν υπό τον έλεγχό τους όλες τις Ανατολικές Σλαβικές φυλές. Μέσα στους επόμενους δύο αιώνες θα μεγαλοουργήσουν και θα ασπαστούν τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό από το Βυζάντιο. Από τον 11ο αιώνα, ωστόσο οι συνεχείς επιδρομές νομαδικών τουρκικών φυλών και τελικά των Μογγόλων, θα αναγκάσει μεγάλη μερίδα του πληθυσμού των Σλάβων να μετακινηθεί σε ασφαλέστερες περιοχές βορειότερα και πιο ανατολικά, ενώ η εξουσία και το μεγαλείο των Ρως του Κιέβου θα αρχίσει να φθίνει.

2.3 Η Αυτοκρατορική Ρωσία

Υπό την ηγεσία του Πέτρου Α' (ο Μέγας), η Ρωσία ανακηρύσσεται Αυτοκρατορία το 1721 και συνεπώς αναγνωρίζεται και ως μια παγκόσμια δύναμη. Τουλάχιστον από τις αρχές του 18ου αιώνα χρονονολογείται η παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια, όταν ο Μεγάλος Πέτρος εφάρμοσε μια πολιτική με σκοπό να φέρει κοντά στη Ρωσία τους υπόδουλους χριστιανικούς πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα Ορλωφικά το 1770, η Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, ο ρόλος της Ρωσίας στην Ελληνική Επανάσταση και ο Ρώσο-Οθωμανικός πόλεμος το 1878, που οδήγησε στην ανεξαρτησία της Βουλγαρίας, σημάδευσαν και διαμόρφωσαν την ιστορία των βαλκανικών χωρών.

Την εποχή της Αικατερίνης της Μεγάλης (1762-1796), η Ρωσία στα νότια, μετά τους επιτυχημένους Ρωσο-τουρκικούς πολέμους εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, προελαύνει και τα σύνορά της φτάνουν μέχρι και τη Μαύρη Θάλασσα, ενώ κατακτά και το χανάτο της Κριμαίας.

Ο 18ος αιώνας είναι μια περίοδος, όπου το ενδιαφέρον όλων εστιάζεται στα γεγονότα που διαδραματίζονται στην κεντρική και δυτική Ευρώπη. Παρόλα αυτά, το Ρωσικό κράτος κατακτά μεγάλες εκτάσεις στα νότια και φτάνει στο σημείο να μοιράζεται τη Μαύρη Θάλασσα με τους Οθωμανούς. Οι μακρόπνοες βλέψεις και τα ιδεολογικά μέσα που θα χρησιμοποιούνταν από την αυτοκρατορική Ρωσία καταδεικνύονται από νωρίς. Το 1511, ο μοναχός Φιλόθεος της Μόσχας, σε επιστολή του προς τον Τσάρο γράφει:¹

«Παρατήρησε και δες, σεβασμιότατε Τσάρε,
ότι όλες οι Χριστιανικές αυτοκρατορίες ενωμένες θα γίνουν δικές σου.
Γιατί οι δύο Ρώμες έπεσαν, αλλά η τρίτη στέκεται και τέταρτη δεν θα υπάρξει.
Γιατί το Χριστιανικό Τσαρικό βασίλειο, δεν θα πέσει
στα χέρια κανενός άλλου, σύμφωνα με τα πανίσχυρα λόγια του Θεού.»

---

¹ Jelavich B. *Russia's Balkan Entanglements*, Cambridge, 1991, σελ. 37

Το απόσπασμα αυτό, αφήνει σαφώς να εννοηθεί ότι οι ηγέτες της Ρωσίας ήταν παράλληλα, οι πνευματικοί και κοσμικοί ηγέτες του Χριστιανισμού και συνεπώς η πολιτική που θα ασκούσαν, θα έπρεπε να είναι τέτοια ώστε να επανιδρυθεί μια νέα Ρώμη ή μια Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Πράγματι, διαδοχικοί Τσάροι φαίνεται πως είχαν πειστεί, ότι αποτελούσε καθήκον τους να υπερασπιστούν τα συμφέροντα των Χριστιανών στα Βαλκάνια.

Κατά το πρώτο μέρος του 18ου αιώνα τα Ρωσικά συμφέροντα ήταν κυρίως στρατηγικά και στρατιωτικά. Οι ηγέτες της Ρωσίας υπό το πρίσμα της Ορθοδοξίας, κάλεσαν τους λαούς των Βαλκανίων να ξεσηκωθούν και να τους βοηθήσουν στην πραγματοποίηση των στρατιωτικών τους σχεδίων.

2.4 Τα Ορλωφικά

Ο Μέγας Πέτρος στοχευμένα διατηρούσε καλές σχέσεις με τους Έλληνες, τους οποίους θεωρούσε ότι θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μελλοντικά ως όπλο εναντίον των Οθωμανών. Δεν πρόλαβε, όμως να ολοκληρώσει το σχέδιό του, αλλά το κληρονόμησε στους διαδόχους του. Το 1769 η Μεγάλη Αικατερίνη βρίσκεται σε πόλεμο με την Υψηλή Πύλη. Ο στρατός της απειλείται από τους Τατάρους στις όχθες του Δνεύπερου ποταμού, στη σημερινή Ουκρανία. Για τη διάσωσή του, προσπαθεί να δημιουργήσει και άλλες εστίες ανάφλεξης, ώστε να προκαλέσει πρόβλημα στους Οθωμανούς. Έτσι με επιχείρημα την προστασία των ομοδόξων της Χριστιανών καταστρώνεται ένα σχέδιο επέμβασης στην Ελλάδα.

Το σχέδιο για την επέμβαση των ρωσικών ναυτικών δυνάμεων στην Ελλάδα υπέβαλαν στην Αικατερίνη οι ευνοούμενοι και συνεργάτες της, αδελφοί Γκριγκόρι, Αλεξέι και Φιοντόρ Ορλώφ από τους οποίους ονομάστηκε και το κίνημα. Οι Ορλώφ βρίσκονταν σε συνεννόηση με αρκετούς Έλληνες, ενώ πριν αρχίσουν οι επιχειρήσεις, δύο από τους αδερφούς εγκαθίστανται στη Βενετία και συνεννοούνται και με τους Έλληνες που κατοικούν στην Ιταλία.

Στα τέλη του Ιουλίου 1769 άρχισε η αποστολή της πρώτης ρωσικής ναυτικής μοίρας στο Αιγαίο. Λίγο αργότερα ξεκίνησε από τη Βαλτική δεύτερη ρωσική μοίρα, και στη συνέχεια φτάνει στο Αιγαίο και τρίτη ρωσική δύναμη. Ο Φιόντορ

Ορλώφ έφτασε στις 17 Φεβρουαρίου 1770, στο Οίτυλο της Μάνης, όπου και κήρυξε την επανάσταση.

Συνοπτικά, αρχίζει η πολιορκία της Κορώνης, άλλη δύναμη θέτει υπό την κυριαρχία της τον Μυστρά, όπου σχηματίζεται και η πρώτη προσωρινή Ελληνική κυβέρνηση και έτσι μετά την επιτυχία αυτή η επανάσταση γενικεύεται σε πολλές επαρχίες της Πελοποννήσου. Όμως, στην τελική κρίσιμη αναμέτρηση, τα Ελληνικά στρατεύματα καταστρέφονται στην πολιορκία της Τριπολιτσάς στις 29 Μαρτίου του 1770, όπου είχαν καταφθάσει στο μεταξύ ισχυρές δυνάμεις Τουρκαλβανών. Η επιχείρηση των Ορλώφ στην Πελοπόννησο λήγει άδοξα. Ωστόσο, η Ρωσία είχε ανάγκη από μια νίκη, τόσο για λόγους ανάταξης, όσο και γιατί η συνέχιση των επιχειρήσεων θα σήμαινε συνέχιση και του αντιπερισπασμού προς όφελος της Ρωσίας, καθώς βρισκόταν σε εξέλιξη ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος.

Ο Αλεξί Ορλώφ και οι συνεργάτες του άρχισαν καταδίωξη του τουρκικού στόλου στο Αιγαίο, η οποία είχε ως κατάληξη τη μεγάλη και νικηφόρο για τους Ρώσους ναυμαχία του Τσεσμέ, που θεωρείται από τις μεγαλύτερες ναυτικές καταστροφές για την Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι Ορλώφ εν συνεχεία, δεν κατορθώνουν να περάσουν τα Δαρδανέλια και ο στόλος τους δένει στο λιμάνι της Νάουσας στην Πάρο, όπου και μένουν μέχρι την υπογραφή της συνθήκης Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774, που αποκαθιστούσε την ειρήνη στο Αιγαίο και αποτέλεσε τη λήξη του πρώτου Ρωσοτουρκικού πολέμου. Με τη συνθήκη αυτή η Ρωσία διαμορφώνει το διπλωματικό έρεισμα για μεγαλύτερη επέμβαση στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Όσον αφορά στα περιεχόμενα της συνθήκης Κιουτσούκ-Καϊναρτζή αναφέρεται μεταξύ άλλων, στο άρθρο 7, ότι η Ρωσία έχει το δικαίωμα και υπόσχεται να παρέχει προστασία στους Ορθόδοξους Χριστιανούς υπήκοους της Πύλης. Είναι η πρώτη φορά που αναγνωρίζεται νομίμως σε μια διεθνή συμφωνία η ειδική σχέση της Ρωσίας με τους χριστιανικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων. Παράλληλα, με άλλο άρθρο, οι Ρώσοι αποκτούν το δικαίωμα να χτίσουν στην Κωνσταντινούπολη εκκλησία στη συνοικία του Γαλατά, η οποία θα ήταν υπό την

εποπτεία του Ρωσικού Πατριαρχείου². Με τη συμφωνία αυτή, η Ρωσία θα διεκδικούσε μεταγενέστερα το δικαίωμα της προστασίας της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας, εξυπηρετώντας τις βλέψεις του Ρωσικού Πατριαρχείου για επικυριαρχία στους ορθόδοξους πληθυσμούς. Ωστόσο, στο τουρκικό κείμενο της συνθήκης η αναφορά αυτή για εκκλησία “Ελληνικού τύπου” δεν υπάρχει, όπως συμβαίνει στη Ρωσική εκδοχή.

Επιπροσθέτως πάντως, με τη Συνθήκη, κατοχυρώνεται το δικαίωμα της χρήσης της Ρωσικής σημαίας από Έλληνες πλοιοκτήτες. Η Ρωσία ενδιαφερόταν άμεσα για την ανάπτυξη της Ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας, καθώς είχε έλλειψη Ρωσικών εμπορικών πλοίων.

2.5 Το Ρωσικό ενδιαφέρον για τα υπόλοιπα Βαλκάνια

Το ενδιαφέρον της η Ρωσία, το εκδήλωσε καταρχάς, στις Ηγεμονίες που τα εδάφη τους απλώνονταν στο δρόμο προς την Οθωμανική πρωτεύουσα. Οι επαρχίες αυτές είχαν αυτόνομες κυβερνήσεις και βρέθηκαν υπό στενό Ρωσικό έλεγχο, έπειτα από συμφωνίες της Πύλης με τη Ρωσία, η οποία ασκούσε πλέον σθεναρή πίεση. Από το 1802 και μετά, είναι η de facto προστάτιδα δύναμη αυτών των Ηγεμονιών.

Με το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων, θα διεξαχθεί ένα από τα πλέον σημαντικά συνέδρια στην Ιστορία της Ευρώπης. Το συνέδριο της Βιέννης από το 1814 ως το 1815. Εκεί συμμετείχαν όλες οι τότε ευρωπαϊκές Ηγεμονίες με 450 συνολικά παρευρεθέντες αντιπροσώπους, καθώς φυσικά και οι Μεγάλες Δυνάμεις Αγγλία, Πρωσία, Αυστρία, Ρωσία και η ηττημένη Γαλλία. Ένα από τα διάφορα μνημόνια που σχεδιάζονταν, γράφονταν και κυκλοφορούσαν μεταξύ των συνέδρων αναφερόταν στη Σερβία και ανέφερε:³

---

² Davison Roderic H., «The 'Dosografa' Church in the Treaty of Küçük Kaynarca» Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 42, No. 1, 1979, σελ. 46-52

³ Jelavich B. Russia's Balkan Entanglements, Cambridge, 1991, σελ. 40

«Καλείται, λόγω της εναρμονισμένης θρησκείας να θεωρεί τον εαυτό του, ως τον φυσικό προστάτη των Χριστιανών του Ελληνικού Ανατολικού τελετουργικού, σύμφωνα με το σύστημα που έχει υιοθετηθεί από όλες τις κυρίαρχες κοινότητες και από τις αντίστοιχες θρησκευτικές κοινότητες που βρίσκονται υπό τον Οθωμανικό ζυγό. Η Αυτού Μεγαλειότης του, ο αυτοκράτορας όλων των Ρώσων θα έχει πάντα στην καρδιά του, ως ζητούμενο να προσφέρει καταφύγιο σε όλους τους Σέρβους από την τυραννική δίωξη.»

Αυτές οι ρητορείες χρησιμοποιήθηκαν τόσο πολύ την περίοδο εκείνη, που είχε δημιουργηθεί μια ισχυρή αντίληψη ότι πράγματι η Ρωσία είχε μια διεθνώς αναγνωρισμένη ειδική σχέση με τους Ορθόδοξους των Βαλκανίων.

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι οι Ορθόδοξοι πιστοί και οι θρησκευτικοί ηγέτες τους στα Βαλκάνια, ακόμα και όταν είχαν ανάγκη τη Ρωσική βοήθεια, δεν έπαυαν να θεωρούν ως κυρίαρχο κέντρο της Ορθοδοξίας την Κωνσταντινούπολη. Είχαν μια πεποίθηση ανωτερότητας, η οποία πήγαζε και ενισχυόταν από το γεγονός ότι ουσιαστικά η Ρωσία ασπάστηκε τον Χριστιανισμό μέσω του Βυζαντίου. Η Ρωσική κυβέρνηση ποτέ δεν έλεγχε το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Στην πραγματικότητα οι σκοποί τους συχνά αλληλοσυγκρούονταν. Το Πατριαρχείο συνεργαζόταν στενά για αιώνες με την Πύλη και ήθελε να διατηρήσει αυτό το status quo και όχι να βρεθεί υπό την κυριαρχία της Ρωσίας. Μία αυξημένη αυτονομία των Βαλκανικών περιοχών, θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα, μια ξεχωριστή εθνική εκκλησιαστική αρχή και συνεπώς τον περιορισμό της δικαιοδοσίας του Πατριαρχείου.

Οι Ρώσοι κατανοούσαν τις ισορροπίες στην περιοχή. Αυτό που ήθελαν ήταν μια αυξημένη παρουσία σε ένα γεωγραφικό χώρο που τον όριζαν ιδεολογικά ως «αδερφικό» προς αυτούς. Έτσι αποσπούσαν συμμαχίες που ενίοτε και κατά περιόδους τους συνέφεραν και παράλληλα αποδυνάμωναν τις δυνατότητες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Την ίδια ώρα, όπως αναφέραμε είχαν καταφέρει να δώσουν μια αίσθηση προς τις Δυτικές δυνάμεις, της νόμιμης προστάτιδας δύναμης των Ορθοδόξων στα Βαλκάνια. Γεγονός που σήμαινε, ότι αποτελούσαν απαραίτητο συνομιλητή τους και έτσι η Ρωσία αύξανε την ισχύ της.

2.6 Η Βαλκανική πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. κατά τον Ψυχρό Πόλεμο

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, τα Βαλκάνια βρέθηκαν ανάμεσα σε Ουάσινγκτον και Μόσχα. Η Τέταρτη Διάσκεψη της Μόσχας ανάμεσα στον Τσόρτσιλ και τον Στάλιν, τον Οκτώβριο του 1945, είχε ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να ενταχθεί στη βρετανική σφαίρα επιρροής, ενώ η Ρουμανία και η Βουλγαρία στη σοβιετική. Για τη Γιουγκοσλαβία συμφωνήθηκε να έχουν και οι δύο πλευρές το ίδιο ποσοστό επιρροής, δηλαδή 50 τοις εκατό. Η ρήξη Στάλιν-Τίτο το 1948 ανέτρεψε εν μέρει τους σοβιετικούς σχεδιασμούς για τα Βαλκάνια, αλλά δεν άλλαξε τους περιφερειακούς συσχετισμούς ισχύος μεταξύ Ανατολής και Δύσης⁴.

Στη συνέχεια το 1947 το Δόγμα Τρούμαν ουσιαστικά μεταβιβάζει την Ελλάδα από την Βρετανική στην Αμερικανική κηδεμονία. Το 1952 η Ελλάδα εντάσσεται στο ΝΑΤΟ με στόχο να αποτελέσει ανάχωμα στις Σοβιετικές βλέψεις στη Μεσόγειο. Η είσοδος και της Δυτικής Γερμανίας στο ΝΑΤΟ το 1955, δίνει το έναυσμα στη Μόσχα για τη συγκρότηση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Μεταξύ των μελών, η Βουλγαρία, η Ρουμανία και η Αλβανία, γεγονός που επαναφέρει τη Σοβιετική επιρροή στο χώρο των Βαλκανίων. Η μεγάλη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, όμως επιδιώκει μια ανεξάρτητη πορεία και θέλει να είναι ηγετικό μέλος του κινήματος των Αδεσμεύτων. Μετά το θάνατο του Στάλιν το 1953, γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης των δύο δυνάμεων, γεγονός όμως, που θα οδηγήσει σε τροχιά σύγκρουσης τα Τίρανα με το Κρεμλίνο, μέχρι το 1961 όπου οι διπλωματικές σχέσεις Αλβανίας- Ε.Σ.Σ.Δ. διακόπτονται οριστικά. Υποδειγματικές ήταν πάντως οι σχέσεις Μόσχας και Σόφιας σε όλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Δύο γεγονότα, η εισβολή στο Αφγανιστάν το 1979 και η κήρυξη του στρατιωτικού νόμου στην Πολωνία το 1981 θα στρέψουν το ενδιαφέρον του Κρεμλίνου προς την Κεντρική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Τα Βαλκάνια και η επιρροή σε αυτά, αρχίζουν να αποτελούν όλο και λιγότερο πεδίο αντιπαράθεσης των δύο πόλων ΗΠΑ και Ε.Σ.Σ.Δ. Η μόνη χώρα που μέχρι και

---

⁴ Καραγιάννης Μάνος, “Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια, ιστοσελίδα HellasOnTheWeb, 2011

την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης θα μείνει πιστή στο Κρεμλίνο είναι η Βουλγαρία.

2.7 Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, οι συγκρούσεις και ο ρόλος της Μόσχας

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το επακόλουθο τέλος του διπολισμού οι συσχετισμοί ισχύος άλλαξαν στα Βαλκάνια. Με την ανατροπή των κομμουνιστικών καθεστώτων στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, η Μόσχα απώλεσε τα γεωπολιτικά της ερείσματα στην περιοχή. Από την άλλη η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας δεν απασχόλησε ιδιαίτερος το σοβιετικό καθεστώς, που αρχικά θεώρησε ότι δεν πρόκειται για μεγάλης σημασίας γεγονός.

Η σύγκρουση των σλοβενικών δυνάμεων και του ομοσπονδιακού στρατού το 1991, καθώς και η σερβοκροατική σύγκρουση το ίδιο έτος, δεν υπήρξαν γεγονότα, στα οποία η Μόσχα ενεπλάκη, αφού παράλληλα η Ε.Σ.Σ.Δ. βρισκόταν σε τροχιά διάλυσης.

Μετά το 1992, όμως, διαφαίνεται η πρόθεση των ΗΠΑ και της ΕΕ να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στα γεγονότα που λάμβαναν χώρα στην περιοχή, κάτι που αποτέλεσε το σημείο καμπής για να στρέψει το Κρεμλίνο το ενδιαφέρον του στην περιοχή. Την εξουσία έχει η κυβέρνηση του Μπόρις Γιέλτσιν, η οποία εκδηλώνει διαφορετική στάση από την πολιτική της Δύσης στην βοσνιακή κρίση.

Η Μόσχα διαφώνησε ανοιχτά στις προσπάθειες της Ουάσινγκτον για άρση του εμπάργκο όπλων υπέρ των Βόσνιων Μουσουλμάνων, ο Γιέλτσιν διακήρυξε τη βούληση της Ρωσίας για ενεργό ρόλο στην επίλυση της κρίσης. Τελικά το 1995, η Ρωσία καταδίκασε ξεκάθαρα τους Νατοϊκούς βομβαρδισμούς κατά των σερβοβοσνιακών δυνάμεων.

Η Ρωσία, κατάφερε αυτό που ήθελε. Να αποτελέσει μέρος της επίλυσης του ζητήματος και συνομιλητή στο τραπέζι των διαβουλεύσεων των ΗΠΑ και της ΕΕ. Οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις κλήθηκαν το 1996 να συμμετάσχουν στην ειρηνευτική δύναμη της IFOR ως αναγνώριση της συμβολής του Κρεμλίνου στις

προσπάθειες επίλυσης της βοσνιακής κρίσης. Ωστόσο, στο εσωτερικό της Ρωσίας, ήταν πολλές οι φωνές στα κέντρα λήψης αποφάσεων που ασκούσαν σκληρή κριτική, γιατί το Κρεμλίνο δεν υιοθέτησε μια πιο σκληρή στάση και έδειξε απρόθυμο να συνδράμει στρατιωτικά τους “Σέρβους αδερφούς”.

Ακολούθησε μια νέα περίοδος “ύπνωσης” του ενδιαφέροντος της Ρωσίας για τα Βαλκάνια. Στο διάστημα αυτό η Ρωσία δέχτηκε γενναιόδωρη οικονομική βοήθεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ενώ η ρωσική οικονομία κλυδωνιζόταν. Παράλληλα, η Μόσχα έπρεπε να αντιμετωπίσει και το ζήτημα της Τσετσενίας που είχε ανακύψει.

Ωστόσο, ο Νατοϊκός βομβαρδισμός της Σερβίας το 1999 αλλάζει και πάλι τα δεδομένα. Η Μόσχα θεώρησε ότι επρόκειτο για πράξη που παραβίαζε τη διεθνή νομιμότητα, καθώς το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, όπου η Ρωσία διατηρεί το δικαίωμα βέτο, είχε παρακαμφθεί. Την ίδια ώρα, η Ρωσία έβλεπε το αντίπαλο δέος, το NATO να επεμβαίνει χωρίς όρια και να βάζει τάξη ως παγκόσμια αστυνομία.

Η ρωσική ηγεσία μπορούσε πλέον να διαδραματίσει έναν ρόλο, μόνο στο μεταπολεμικό Κόσοβο. Οι συντονισμένες πιέσεις Μόσχας και Πεκίνου έφεραν αποτελέσματα, αφού η απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ αναφέρει ρητά ότι το Κόσοβο είναι κομμάτι της σερβικής επικράτειας. Από την άλλη, το Κρεμλίνο αναγκάστηκε να αποδεχτεί την ενσωμάτωση της ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης στη Νατοϊκή KFOR, παρά τις προσπάθειες του ρωσικού Γενικού Επιτελείου να εξασφαλίσει ένα δικό του τομέα ευθύνης στο Κόσοβο.

2.8 Η άνοδος Πούτιν και ο παράγοντας Κόσοβο

Με το ζήτημα της Τσετσενίας να έχει πάρει φωτιά στις αρχές του 2000, ο Βόρειος Καύκασος που συνιστά το μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, υπήρξε αρχικά η προτεραιότητα του νέου Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν. Η Ρωσία είχε αρχίσει μόλις να επουλώνει τις πληγές της, από μια δύσκολη δεκαετία με πολλά οικονομικά προβλήματα, όπου προσπαθούσε να σταθεί στα πόδια της μετά το τέλος του διπολισμού. Τα Ρωσικά στρατεύματα αποχώρησαν από την Βοσνία τον Ιούνιο του 2003 και από το Κόσοβο ένα μήνα αργότερα, γεγονός

που φανέρωσε την αδυναμία της Μόσχας να διατηρήσει, έστω μια συμβολική στρατιωτική παρουσία στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Παρόλα αυτά, η Ρωσία, διατήρησε τη θέση της ως σημαντικό μέλος της Ομάδας Επαφής για τη διευθέτηση του καθεστώτος του Κοσόβου. Η κυβέρνηση Πούτιν, αν και δεν έχει πολλές στρατιωτικές δυνατότητες, στρέφει με πάθος το ενδιαφέρον της, στην διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Σερβίας με την οποία μοιράζεται την ίδια θρησκεία.

Το 2005, ως μέλος της Ομάδας Επαφής, η Ρωσία συναίνεσε σε ορισμένες κατευθυντήριες αρχές για την επίλυση του κοσοβάρικου ζητήματος, που περιλάμβαναν και τη δέσμευση ότι η περιοχή δεν θα επιστρέψει στην προγενέστερη κατάσταση (status quo ante) και δεν θα διαμελιστεί μεταξύ Αλβανών και Σέρβων. Την ίδια ώρα, πρώην κομμουνιστικές χώρες εντάσσονται στο NATO το 1999 και το 2004 και η Ρωσία βλέπει την επικράτειά της να περικυκλώνεται από την Ατλαντική Συμμαχία και τον παράγοντα ΗΠΑ. Στο σημείο αυτό η Ρωσική εξωτερική πολιτική αρχίζει πλέον να συνδέει το ζήτημα του Κοσόβου με τις προτεραιότητές της. Στη Διασκεψη του Μονάχου τον Οκτώβριο του 2007, η περίφημη ομιλία Πούτιν δίνει το πλαίσιο αυτής της εξωτερικής πολιτικής. Γίνεται σαφές από τα όσα ανέφερε ο Ρώσος πρόεδρος ότι για τη Μόσχα οι μονομερείς ανθρωπιστικές επεμβάσεις τύπου Κοσόβου θέτουν σε κίνδυνο τη σταθερότητα στην Ευρώπη και αποτελούν το πρόσχημα για τη διείσδυση των ΗΠΑ στην περιοχή.

Το 2007 ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ για το μέλλον του Κοσόβου, ο Φινλανδός Μάρτι Αχτισάρι παρουσιάζει το σχέδιό του για την τελική διευθέτηση του Κοσόβου. Το σχέδιο, δίνει ουσιαστική ανεξαρτησία στην αποσχισθείσα σερβική επαρχία του Κοσόβου. Η Σερβία το απορρίπτει άμεσα, ενώ οι πέντε Δυτικές χώρες που συμμετέχουν στην Ομάδα Επαφής, τάσσονται υπέρ του σχεδίου. Είναι πλέον φανερό, ότι η Ουάσινγκτον επρόκειτο να αναγνωρίσει μονομερώς την ανεξαρτησία του Κοσόβου.

Η Μόσχα, από την πλευρά της εξέφραζε επιφυλάξεις και συνέχιζε να υποστηρίζει την εδαφική ακεραιότητα της Σερβίας για δύο βασικούς λόγους:

- Η ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου παραβίαζε τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, άρα κατά επέκταση έθετε εν αμφιβόλω την αρχή του

απαραβίαστού των συνόρων στην Ευρώπη, με ότι αυτό συνεπαγόταν για τη ρωσική ασφάλεια.

- Η περίπτωση του Κοσόβου δεν είναι μοναδική, όπως διατείνονταν πολλές Δυτικές κυβερνήσεις, αλλά συνιστούσε για τη Μόσχα μόνο την απαρχή γενικότερων γεωπολιτικών ανακατατάξεων που θα μπορούσαν να προβούν επιζήμιες για τα ρωσικά συμφέροντα.

Οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοι αγνόησαν τις Ρωσικές θέσεις και το 2008 αναγνώρισαν το Κόσοβο. Μέσα από την αναπόφευκτη, αυτή εξέλιξη, η διπλωματία του Πούτιν διέκρινε τις διαφαινόμενες ευκαιρίες. Ήταν γνωστό ότι η Ρωσία επεδίωκε την επανένταξη των ανεξάρτητων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας στη ρωσική σφαίρα επιρροής. Η ρωσική επέμβαση στη Νότια Οσσετία τον Αύγουστο του 2008 και η συνακόλουθη διπλωματική αναγνώριση της νότιο-οσσετικής και αμπχαζικής ανεξαρτησίας ήρθαν να επιβεβαιώσουν με δραματικό τρόπο τις προειδοποιήσεις του Βλαντιμίρ Πούτιν για μια πιθανή διασύνδεση της περίπτωσης του Κοσόβου με εκείνων των αποσχισμένων δημοκρατιών της Υπερκαυκασίας.

Παράλληλα, αν και πολύ πρόσφατο γεγονός που χρήζει περαιτέρω μελέτης, θα πρέπει να αναφερθεί η ανεξαρτητοποίηση της Κριμαίας από την Ουκρανία και η απόφαση από τη Ρωσική Δούμα για ένταξη της χερσονήσου στη Ρωσική επικράτεια.

2.9 Η Ρωσική Εξωτερική Πολιτική στη θεωρία Διεθνών Σχέσεων

Σύμφωνα με τη σύντομη ιστορική μελέτη που πραγματοποιήσαμε για το ρόλο της Ρωσίας στο χώρο των Βαλκανίων, συμπεραίνουμε ότι με βάση τη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων, η Ρωσία ασκούσε ανέκαθεν και συνεχίζει να ασκεί, εξωτερική πολιτική, η οποία υπαγορεύεται από τις αρχές του κλασικού Ρεαλισμού, όπου στο επίκεντρο βρίσκεται η ανθρώπινη φύση. Στα χρόνια της τσαρικής Ρωσίας με όπλο τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό, δηλαδή την ήπια ισχύ της (soft power) και με πρόσχημα ένα κοινό ιδεολογικό τόπο προσπαθούσε να επηρεάσει τα τεκταινόμενα στην περιοχή. Να συνάψει προσοδοφόρες συμμαχίες, να επωφεληθεί οικονομικά, να έχει παρουσία στρατιωτική στα

Βαλκάνια, να επηρεάζει τις εξελίξεις και να αποτελεί συνομιλητή των δυνάμεων που είχαν εμπλακεί στην περιοχή. Παράλληλα, με το status της προστάτιδας δύναμης της περιοχής προσπάθησε να πάρει το ρόλο ενός περιφερειακού ηγεμόνα.

Στη μεταψυχροπολεμική εποχή στο χώρο των Βαλκανίων και δη από τις αρχές του 21ου αιώνα, η Ρωσία ανακτά τις δυνάμεις της και το ενδιαφέρον της για τα Βαλκάνια. Συνειδητοποιεί ότι μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την επέκταση της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, τα Βαλκάνια, με τα οποία συνεχίζουν να υπάρχουν ισχυροί θρησκευτικοί και ιστορικοί δεσμοί θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα ζωτικό χώρο για να συνεχίσει να ασκεί ρεαλιστική εξωτερική πολιτική και να αποτελεί αντίβαρο στη Δύση. Απέναντι στον αμερικανικό στρατιωτικό ιμπεριαλισμό, η Ρωσία αντέταξε τον ενεργειακό της ιμπεριαλισμό στη νέα εποχή πραγμάτων.

Θεωρούμε στη μελέτη αυτή, ότι η Ρωσία ασκεί ρεαλιστική εξωτερική πολιτική, διότι αποτελεί τη θεωρία που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή στην ερμηνεία της παγκόσμιας πολιτικής και του διεθνούς συστήματος κρατών και εκτιμούμε ότι υπερισχύει των άλλων, εφόσον δεν έχει δημιουργηθεί κανένας άλλος ισχυρότερος θεσμός από αυτόν του κράτους και τα ίδια βασικά πρότυπα που διαμόρφωσαν τη διεθνή πολιτική κατά το παρελθόν εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ

3.1 Εισαγωγή

Ο ρεαλισμός αποτελεί την κυρίαρχη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων διότι δίνει την πιο ισχυρή εξήγηση για τον πόλεμο ο οποίος αποτελεί την συνηθισμένη συνθήκη ζωής στο διεθνές σύστημα. Είναι μια σχολή σκέψης που απαντά με συγκεκριμένο τρόπο σε μια σειρά από ερωτήματα, όπως ποια είναι η δομή και ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ποια είναι τα κύρια αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών, πώς επιβιώνουν τα κράτη σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, ποιος είναι ο ρόλος του «δικαίου» και της «ηθικής» στις διεθνείς σχέσεις και πώς κατοχυρώνεται η ειρήνη στο διεθνές σύστημα.

3.2 Οι βασικές αρχές του ρεαλισμού

Πατέρας του ρεαλισμού θεωρείται ο Θουκυδίδης, το έργο του οποίου δίνει μια κλασική και διαχρονική απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Οι περισσότεροι σύγχρονοι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων, όπως ο Martin Wight, ο Robert Gilpin, ο Hans Morgenthau, ο Hedley Bull, ο Kenneth Waltz και άλλοι, σημειώνουν τη σημασία και τη συνεισφορά του έργου του Θουκυδίδη στις διεθνείς σχέσεις και τις στρατηγικές σπουδές, χαρακτηρίζοντάς τον ως τον πρώτο πολιτικό επιστήμονα και ρεαλιστή που έδωσε έμφαση στην ανάλυση του συσχετισμού ισχύος και στα βασικά προβλήματα της διεθνούς πολιτικής, όπως ο διακρατικός ανταγωνισμός, οι συμμαχίες, η αποτροπή, ο καταναγκασμός, το δίλημμα ασφαλείας, η ισορροπία δυνάμεων κλπ.

Κεντρικό σημείο της θεωρίας του ρεαλισμού αποτελεί η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνές σύστημα παρατηρείται μια έλλειψη οργανωμένης τάξης, σε αντίθεση με την εσωτερική διακυβέρνηση ενός κράτους. Η έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας που να επιβάλλει την τάξη κάνει το διεθνές σύστημα άναρχο. Σε συνθήκες αναρχίας, όμως, επικρατεί το «δίκαιο» του

ισχυρότερου. Η αναρχία, λοιπόν, του διεθνούς συστήματος δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας και φόβου μεταξύ των μονάδων του συστήματος. Αυτό αποκαλείται στη θεωρία των διεθνών σχέσεων «δίλημμα ασφαλείας», δηλαδή η κατάσταση που προκύπτει όταν τα μέτρα που αυξάνουν την ασφάλεια ενός κράτους ταυτόχρονα μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Έτσι, αφού προσδιορίσουμε τους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος, που είναι τα κράτη, στη συνέχεια αναλύουμε τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ των ισχυρότερων δρώντων στο σύστημα αυτό.

Πρωταρχικός στόχος των κρατών είναι να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους. Εκτός, όμως, από τον φόβο, η μεγιστοποίηση του συμφέροντος αποτελεί βασικό κίνητρο της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών. Μετά την επιβίωσή τους, τα κράτη πρέπει να μεριμνήσουν για τη διατήρηση της εδαφικής τους ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας τους. Τα συμφέροντα κάθε κράτους σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα εστιάζουν στη διατήρηση της σχετικής τους θέσης στην κατανομή ισχύος. Αν η σχετική τους θέση χειροτερεύσει και αυτή των αντιπάλων τους καλυτερεύσει, τότε ενδέχεται να κινδυνεύσει και η ασφάλειά τους. Τα κράτη, λοιπόν, έχουν συμφέρον να προσπαθήσουν να καλυτερεύσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα, αυξάνοντας συνεχώς την ισχύ τους, διότι η ισχύς είναι πάντοτε σχετική. Αυτό, όμως, οφείλουν να το κάνουν με τρόπο ορθολογικό. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει να είναι σε θέση να υπολογίζουν τη σχέση κόστους/οφέλους και να επιλέγουν τη στρατηγική εκείνη που μεγιστοποιεί το συμφέρον τους. Επίσης, μεγάλη σημασία έχει η ισορροπία δυνάμεων, καθώς στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα η διατήρηση της ειρήνης δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού, ο ασφαλέστερος τρόπος για την κατοχύρωση της ειρήνης είναι η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων. Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει από μόνα τους να μεριμνούν για την ασφάλειά τους (αρχή της αυτοβοήθειας) και την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους.

Η επιδίωξη της ισχύος στον ρεαλισμό είναι κεντρικό ζήτημα. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν τα κράτη μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, αλλά και για να μπορέσουν να προασπίσουν τα συμφέροντά τους, είναι αναγκασμένα να αναζητούν ισχύ. Οι ρεαλιστές ενδιαφέρονται κυρίως για την «σκληρή ισχύ» (hard power), δηλαδή την οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική δύναμη.

Καταλήγοντας, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τον σύγχρονο πολιτικό ρεαλισμό στις εξής βασικές αρχές⁵:

1. Η έλλειψη ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα (δηλαδή η ύπαρξη διεθνούς αναρχίας) παίζει καθοριστικό ρόλο στη συμπεριφορά των κρατών.
2. Καθώς απουσιάζει η υπερκρατική εξουσία, η οποία ρυθμίζει τον ανταγωνισμό, οι σχέσεις των κρατών είναι κατά βάση ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές.
3. Τα κράτη σε ένα τέτοιο σύστημα αντιμετωπίζουν ένα «δίλημμα ασφαλείας», αφού τα μέτρα που λαμβάνουν για να αυξήσουν την ασφάλειά τους μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Αυτό ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια και τους ανταγωνισμούς.
4. Τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα, άρα και η βασική μονάδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων.
5. Τα κράτη επειδή είναι «ευαίσθητα στο κόστος» έχουν κάθε λόγο να συμπεριφέρονται ορθολογικά. Τα λάθη τιμωρούνται.
6. Κυρίαρχος στόχος κάθε κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειάς του: επιβίωση, εδαφική κυριαρχία, ανεξαρτησία.
7. Τα κράτη, παράλληλα, επιδιώκουν τη διατήρηση ή την καλυτέρευση της σχετικής τους θέσης στο διεθνές σύστημα.
8. Τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ, η οποία είναι το κύριο «νόμισμα» της διεθνούς πολιτικής.
9. Τα κράτη έχουν κάθε κίνητρο να προσπαθούν να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους τους και με αυτή τους τη συμπεριφορά συμβάλλουν στη δημιουργία ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων.
10. Η ανάγκη επιβίωσης και εξυπηρέτησης συμφερόντων αναγκάζει τα κράτη να υποβαθμίζουν το ρόλο του «δικαίου» και της «ηθικής».

---

⁵ Πλατιάς Αθ., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εστία 2007, σελ 57-58

Θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε εν συντομία στις διάφορες μορφές του πολιτικού ρεαλισμού. Σήμερα, οι δύο πιο σημαντικές μορφές πολιτικού ρεαλισμού είναι ο «παραδοσιακός ρεαλισμός» και ο «δομικός ρεαλισμός» ή «νεορεαλισμός». Οι δύο αυτές μορφές, παρότι αντλούν από τον βασικό πυρήνα της θουκυδίδειας ανάλυσης, διαφέρουν μεταξύ τους. Μια βασική διαφορά είναι ότι οι παραδοσιακοί ρεαλιστές εστιάζουν την ανάλυσή τους στην εξέταση της ανθρώπινης φύσης, ενώ οι δομικοί ρεαλιστές στην ανάλυση του διεθνούς συστήματος. Δεύτερον, για τους δομικούς ρεαλιστές η επιδίωξη της αύξησης της ισχύος, σχετίζεται άμεσα με την ανασφάλεια που προκαλεί το άναρχο διεθνές σύστημα. Άρα, η επιδίωξη της ισχύος σε αυτήν την περίπτωση αποτελεί μέσο επιβίωσης και αναζήτησης της αυτοπροστασίας. Αντίθετα, οι παραδοσιακοί ρεαλιστές δεν σχετίζουν την αναζήτηση της ισχύος μόνο με την απόκτηση των μέσων που θα επιτρέψουν την επιβίωση, αλλά για αυτούς γίνεται συχνά αυτοσκοπός.

3.3 Κλασικός Ρεαλισμός

Ο κλασικός ρεαλισμός έχει την καταγωγή του στο Θουκυδίδη και τη θεώρησή του ότι η πολιτική ισχύς είναι ο νόμος της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Έτσι η συμπεριφορά του κράτους ως ιδιοτελής εγωιστής, είναι τελικά ο αντικατοπτρισμός των χαρακτηριστικών των ανθρώπων που αποτελούν το ίδιο το κράτος. Για τον μεγάλο Έλληνα ιστορικό, η ανθρώπινη φύση εξηγεί γιατί η διεθνής πολιτική είναι ταυτόχρονα και πολιτική ισχύος. Η φύση του ανθρώπου για τους κλασικούς ρεαλιστές μπορεί να εξηγήσει χαρακτηριστικά της διεθνούς πολιτικής, όπως ο φόβος, ο ανταγωνισμός και ο πόλεμος. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του κλασικού ρεαλισμού είναι η πίστη των υποστηρικτών του στην αρχέγονη φύση της εξουσίας και της ηθικής. Είναι ένας αγώνας για να ανήκουμε κάπου, ο οποίος συχνά μπορεί να είναι και βίαιος. Οι κλασικοί ρεαλιστές καταπιάστηκαν με την ηθική φιλοσοφία. Οι δύο αντιπροσωπευτικοί κλασικοί ρεαλιστές που θέλησαν να ανακαλύψουν σε ποιο βαθμό οι ηγέτες των κρατών θα μπορούσαν να καθοδηγούνται από παράγοντες της ηθικής ήταν ο Θουκυδίδης και ο Μακιαβέλι.

Στον Πελοποννησιακό Πόλεμο ο Θουκυδίδης εκτιμά, ότι θεμελιώδης αιτία του πολέμου ήταν η μεγάλη ενίσχυση της αθηναϊκής εξουσίας και ο φόβος που

προκάλεσε το γεγονός αυτό στη Σπάρτη. Η εκτίμηση αυτή αποτελεί κλασικό παράδειγμα της επίδρασης που έχει η αναρχική δομή της διεθνούς πολιτικής στη συμπεριφορά των κρατικών παραγόντων. Επιπλέον στο έργο του, ο ιστορικός περιλαμβάνει ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του πολέμου που είναι γνωστό ως «ο διάλογος Μηλίων και Αθηναίων». Σε αυτόν οι Αθηναίοι επιβάλλουν στους Μηλίους τη λογική της πολιτικής ισχύος. Οι Μηλιοί από την πλευρά τους, αντιτάσσουν επιχειρήματα βασισμένα στη Δικαιοσύνη, τον Θεό και τους Σπαρτιάτες συμμάχους τους. Όμως τελικά, αναγκάζονται να υποταχθούν στον νόμο του ρεαλισμού που δηλώνει ότι «ο ισχυρός επιβάλλει ό,τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύνατος υποχωρεί όσο του επιβάλλει η αδυναμία του».

3.4 Δομικός Ρεαλισμός

Η διεθνής πολιτική αποτελεί ουσιαστικά έναν αγώνα για την εξουσία και για τους δομικούς ρεαλιστές. Ωστόσο, δε συμφωνούν με τους κλασικούς ρεαλιστές ότι αυτό είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης φύσης. Οι δομικοί ρεαλιστές αποδίδουν τον ανταγωνισμό για την ασφάλεια και τη διακρατική σύγκρουση στην έλλειψη μιας γενικής εξουσίας πάνω από τα κράτη και την κατανομή της εξουσίας στο διεθνές σύστημα. Μορφή του ρεαλισμού που συνήθως συνδέεται με το έργο του Waltz, ο οποίος αναγνώρισε δύο διαφορετικές οργανωτικές αρχές: την αναρχία και την ιεραρχία. Η αναρχία αντιστοιχεί στην αποκεντρωμένη πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής, ενώ η ιεραρχία αποτελεί τη βάση της εσωτερικής τάξης. Για τους δομικούς ρεαλιστές, η κατανομή της εξουσίας στο διεθνές σύστημα είναι η βασική ανεξάρτητη μεταβλητή που βοηθάει στην κατανόηση σημαντικών διεθνών εκβάσεων, όπως τον πόλεμο και την ειρήνη, την πολιτική των συμμαχιών και την εξισορρόπηση δυνάμεων. Αυτό που τους ενδιαφέρει είναι να παρουσιάσουν μια ιεράρχηση των κρατών, ώστε να ξεχωρίσουμε και να μετρήσουμε τον αριθμό των Μεγάλων Δυνάμεων, γιατί ο αριθμός τους ακολούθως, προσδιορίζει τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Ο Waltz θεωρεί ότι η εξουσία είναι ένα χρήσιμο μέσο και οι συνετοί πολιτικοί προσπαθούν να έχουν την κατάλληλη ποσότητα εξουσίας. Από την άλλη, μια διαφορετική περιγραφή της δυναμικής της εξουσίας δίνεται από τη θεωρία του John Mearsheimer για τον επιθετικό ρεαλισμό, η οποία μοιράζεται πολλές από

τις βασικές υποθέσεις του δομικού ή αμυντικού ρεαλισμού, αλλά διαφέρει στην περιγραφή της συμπεριφοράς των κρατών. Ο επιθετικός ρεαλισμός διαφωνεί με τον δομικό, στο ερώτημα πόση εξουσία θέλουν τα κράτη. Για τον επιθετικό ρεαλισμό, η δομή του διεθνούς συστήματος αναγκάζει τα κράτη να μεγιστοποιήσουν τη σχετική τους θέση εξουσίας. Η ιδανική θέση μάλιστα για τον επιθετικό ρεαλισμό είναι αυτή του παγκόσμιου ηγεμόνα του διεθνούς συστήματος, και αδύνατον να επιτευχθεί.

3.5 Υπέρ και κατά

Ιστορικά και με βάση τους σημαντικότερους ρεαλιστές, τα βασικότερα επιχειρήματα υπέρ του κλασικού και του δομικού ρεαλισμού αντίστοιχα είναι τα εξής: Για τον κλασικό ρεαλισμό, ξεκινώντας από τον Θουκυδίδη στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, η διεθνής πολιτική καθοδηγείται από έναν ατέρμονα αγώνα για ισχύ που έχει τις ρίζες του στην ανθρώπινη φύση. Η δικαιοσύνη, το δίκαιο και η κοινωνία είτε δεν έχουν θέση, είτε περιορίζονται. Φυσικά, ο Θουκυδίδης δεν μένει μόνο στον ανθρώπινο παράγοντα, αλλά συνδυάζει και τα τρία επίπεδα ανάλυσης: το συστημικό, το κρατικό και το ατομικό. Στον Ηγεμόνα του Machiavelli ο πολιτικός ρεαλισμός αναγνωρίζει ότι οι αρχές υποτάσσονται στις πολιτικές και η έσχατη επιδεξιότητα του αρχηγού του κράτους είναι να δεχτεί και να προσαρμοστεί στα ευμετάβλητα σχήματα ισχύος-πολιτικής στην παγκόσμια πολιτική. Από την άλλη μεριά, για τον δομικό ρεαλισμό, ο Rousseau (The State of War) υποστηρίζει ότι δεν είναι η ανθρώπινη φύση αλλά το άναρχο σύστημα που τροφοδοτεί αισθήματα φόβου, ζήλιας, καχυποψίας και αβεβαιότητας. Ο Waltz (Theory of International Politics) προχωρά το επιχειρήμα αυτό, λέγοντας πως η αναρχία οδηγεί σε μια λογική αυτοβοήθειας στην οποία τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους. Η πιο σταθερή κατανομή ισχύος στο σύστημα για τον Waltz είναι ο διπολισμός. Τέλος, ο Mearsheimer (Tragedy of Great Power Politics) υποστηρίζει ότι το σύστημα αναρχίας και αυτοβοήθειας αναγκάζει τα κράτη να μεγιστοποιήσουν τη σχετική θέση ισχύος τους.

Ο μεγάλος Έλληνας στοχαστής Παναγιώτης Κονδύλης στο βιβλίο του «Θεωρία Πολέμου» υποστηρίζει πως η αρχή ότι «οι λαοί δεν έχουν τίποτα να μοιράσουν μεταξύ τους», αποτελεί εφεύρεση των διανοούμενων και γι'αυτό δεν αποσύρεται ποτέ όσο και αν τη διαψεύδει η εμπειρία. Αντιθέτως συνεχίζει, η εμπειρία αναλύεται και ερμηνεύεται έτσι ώστε, η αρχή να παραμένει αλώβητη.⁶ Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το φαινόμενο της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Μετά τη λαίλαπα του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, οι ηγέτες στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αλλά και τις ΗΠΑ θέλησαν να εμποδίσουν κάθε πιθανότητα να επανέλθει το φάντασμα της ναζιστικής Γερμανίας, αλλά και να κρατήσουν μακριά το Σοβιετικό εχθρό. Επέλεξαν την συγκράτηση, φέρνοντας κοντά σε μια εταιρική σχέση τους λαούς της Ευρώπης, με στόχο η σχέση αυτή να ενδυναμωθεί, να υπάρχει αλληλεξάρτηση και τελικά μια κοινή πορεία. Το Μάαστριχτ αποτέλεσε την πρώτη σημαντική ένδειξη ότι η ενοποίηση αυτή γίνεται ουσιαστική. Ωστόσο οι δύο επόμενες δεκαετίες που ακολούθησαν, κατέδειξαν με τον πιο εμφατικό τρόπο ότι της ενοποίησης προηγείτο το κρατικό συμφέρον. Όπως τονίζει και ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος στο 6ο κεφάλαιο της «Κοσμοθεωρίας των Εθνών», η ΕΕ είναι ένα πρότυπο εθνοκρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος, το οποίο ορίζεται, προσανατολίζεται και μετασχηματίζεται διακυβερνητικά. Η υπερεθνική ανθρωπολογία δεν υφίσταται, δεν υπάρχει μια ευρωπαϊκή κοινωνική οντότητα, αλλά τόσες όσες και τα κράτη-μέλη και τόσες εθνικές κοσμοθεωρίες όσες και τα κράτη-μέλη. Για το λόγο αυτό, η ανθρωπολογική ετερότητα των εθνικών κοινωνιών βαθαίνει ολοένα και περισσότερο, αναδεικνύοντας ολοένα και εντονότερα τα εθνοκρατοκεντρικά χαρακτηριστικά του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁷

---

⁶ Κονδύλης Παναγιώτης, «Θεωρία του Πολέμου», Θεμέλιο, 2004

⁷ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Κοσμοθεωρία των Εθνών. Συγκρότηση και Συγκράτηση των κρατών, της Ευρώπης και του κόσμου», Ποιότητα, 2009

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

4.1 Εισαγωγή

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργεί ένα αναπόφευκτο γεγονός. Η Ρωσία έχει απωλέσει τη γεωστρατηγική της σπουδαιότητα και θα πρέπει πλέον να εισέλθει με ευνοϊκούς όρους στο πλαίσιο των διεργασιών της παγκοσμιοποίησης. Ένα από τα βασικότερα εργαλεία της, θα είναι αναμφισβήτητα η εξωτερική πολιτική της. Οπωσδήποτε θέλει να διατηρήσει το παλιό γόητρο της μεγάλης δύναμης, που έχει ρόλο ρυθμιστή στις παγκόσμιες εξελίξεις, αλλά δεν είναι πλέον εύκολο. Οι χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, είναι πλέον στραμμένες προς τη Δύση και επιδιώκουν την ένταξή τους στην ΕΕ. Πολλές από αυτές το έχουν καταφέρει και μάλιστα κάποιες είναι ήδη και μέλη του ΝΑΤΟ⁸.

Τα χρόνια που πέρασαν μεταξύ 1991 και 1999 ήταν στην ουσία χρόνια πειραματισμών και αντιφατικών πολιτικών, ώστε να μετατραπεί η ρωσική κρατικώς ρυθμισμένη οικονομία σε ελεύθερη οικονομία και κοινωνία. Η ασφάλεια της Ρωσίας ήταν ευπαθής και συνδεόταν άμεσα με τις ασταθείς, καθυστερημένες και λιγοστές εσωτερικές βελτιώσεις.

4.2 Η Ρωσία μετά το 2000

Από το 1999 ως το 2006, όμως, η ρωσική οικονομία αρχίζει τελικά να ενεργοποιείται, αγγίζει τα επίπεδα του 1990 και συνεχίζει να αναπτύσσεται με ετήσιο ρυθμό 6,5%. Το συνολικό μέγεθος της οικονομίας αυξήθηκε κατά περίπου 5 φορές, από τα 200 δισεκατομμύρια δολάρια στο ένα τρισεκατομμύριο. Ενώ, το ρωσικό κατά κεφαλήν εισόδημα τετραπλασιάζεται στα 7.000 δολάρια και ένας αριθμός περίπου 20 εκατομμυρίων Ρώσων πολιτών βγαίνουν από τη φτώχεια. Η ρωσική μεσαία τάξη αρχίζει να αποτελεί πλέον το

---

⁸ Κουμαρτζής Αθ., Η Γεωπολιτική των Πετρελαίων, Παπαζήση 2009, σελ. 427-431

25% του συνολικού πληθυσμού. Στη συνέχεια, από το 2000 ως το 2005, ο μέσος Ρώσος βλέπει μια ετήσια αύξηση του εισοδήματός του κατά 26%. Ο πληθωρισμός αρχίζει να ελέγχεται και άμεσες ξένες επενδύσεις στη Ρωσική οικονομία, την εκτοξεύουν, φέρνοντάς τη, στην τρίτη θέση μεταξύ των αναπτυσσόμενων οικονομιών.

Η οικονομία της Ρωσίας ανακάμπτει και στην αναπτυσσόμενη αγορά ενέργειας, όπου οι τιμές αυξάνονται, γεγονός που εξηγεί μια πιο σθεναρή προσέγγιση που παίρνει απέναντι στις πολιτικές της στην Ευρώπη⁹. Οι ενεργειακές αγορές της Ρωσίας βρίσκονταν κατά κύριο λόγο στην Ευρώπη και αντιστοιχούσαν στο 40% του εξωτερικού της εμπορίου, σε σχέση με ένα μόλις 5%, με τις ΗΠΑ. Αν στο γεωγραφικό χώρο της Ευρώπης συμπεριλάβουμε, τις χώρες της ΕΕ, την κεντρική και ανατολική Ευρώπη, την Νορβηγία και την Ελβετία, τότε το ποσοστό του εξωτερικού εμπορίου με την Ευρώπη αγγίζει το 55%. Η Ρωσία, με σταθερά βήματα αρχίζει να επιμένει σε μακροχρόνια συμβόλαια με τους Ευρωπαίους και μεγαλύτερη ενοποίηση με τις Ευρωπαϊκές αγορές, έτσι ώστε να αποφύγει την επανάληψη του σεναρίου του 1986 όταν η κατακόρυφη πτώση στις τιμές, έφερε στην ουσία τη διάλυση της σοβιετικής οικονομίας. Οι διαφωνίες με την ΕΕ δεν αργούν να έρθουν. Στη διάρκεια της Ενεργειακής Συνόδου του 2006 στην Αγία Πετρούπολη, ΕΕ και Ρωσία δεν κατάφεραν να φτάσουν σε μια γραπτή συμφωνία για το μέλλον της ενεργειακής ασφάλειας της περιοχής.

Μετά την εκλογή του ως πρόεδρος το 2000, ο Βλαντιμίρ Πούτιν, τοποθετεί στην ατζέντα του τον κυρίαρχο στόχο του: την ανάκτηση των οικονομικών, πολιτικών και γεωστρατηγικών κεφαλαίων που έχασε το Σοβιετικό κράτος το 1991. Μερικοί μιλούν πλέον, για το Δόγμα του Πούτιν.¹⁰

«Η Ρωσία είναι μια χώρα με μια ιστορία που φτάνει πίσω περισσότερο από 1000 χρόνια και πρακτικά πάντα χρησιμοποίησε το πλεονέκτημα, να διαμορφώνει μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική.

⁹ Αυλωνίτης Γεράσιμος, « Gas Target Model: Το πρότυπο-στόχος για την ευρωπαϊκή αγορά αερίου», Ενεργειακά Τετράδια, σελ. 11

¹⁰ Aron Leon, The Putin Doctrine, Foreign Affairs, 2013

Δεν πρόκειται να αλλάξουμε αυτή
την παράδοση σήμερα».

Βλαντιμίρ Πούτιν,
Συνέδριο Πολιτικής της Ασφάλειας Μονάχου,
Φεβρουάριος 2007

Η Ρωσική οικονομική μηχανή, στο τιμόνι της οποίας βρίσκεται πλέον ένας πρόεδρος-σταθμός στη μετασοβιετική ιστορία της Ρωσίας, ο Βλαντιμίρ Πούτιν, συνειδοτοποιεί και προσπαθεί να αρπάξει τις ευκαιρίες που είναι πλέον διαθέσιμες. Στο πλαίσιο αυτό, η Ρωσία φτάνει στο σημείο να αλλάξει τις πολιτικές της, ακόμα και απέναντι σε πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες¹¹. Αρχίζει και αυξάνει τις τιμές που πουλάει φυσικό αέριο, στα παγκόσμια επίπεδα. Από την άλλη, μειώνει τις τιμές με αντάλλαγμα, την ιδιοκτησία σε στρατηγικές υποδομές των πρώην σοβιετικών Δημοκρατιών. Αυτές είναι αγωγοί και διυλιστήρια πετρελαίου. Η Ρωσία πλέον, μέσω των ενεργειακών αποθεμάτων της, ασκεί πολιτική. Ως εξαγωγέας ενέργειας, η Ρωσία αναγνωρίζει ότι για να έχει μια εξασφαλισμένη αγορά, βασίζεται στην ασφάλεια των ενεργειακών υποδομών και της μεταφοράς. Το Κρεμλίνο αγνοεί τις αντιρρήσεις που εκφράζονται από διάφορες κατευθύνσεις και φαίνεται αποφασισμένο να διασφαλίσει τα οικονομικά κέρδη που έχει στην περιοχή. Ο ίδιος ο Βλαντιμίρ Πούτιν, εξήγησε αναφερόμενος στην Ουκρανία ότι «τα τελευταία 15 χρόνια η Ρωσία επιδοτούσε την Ουκρανική οικονομία, με ένα ποσό που ανερχόταν στα 3 με 5 δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο και κάθε χρόνο εγείραμε το ζήτημα εάν θα έπρεπε το ευρωπαϊκό καθεστώς να καθορίζει τις τιμές». Το 2006 έρχεται η ρήξη με τη Ρωσία να διακόπτει την παροχή φυσικού αερίου στην ΕΕ, μέσω της Ουκρανίας, εξαιτίας των ουκρανικών οφειλών. Η διένεξη θα αφήσει τα ευρωπαϊκά κράτη και τους κατοίκους τους στον πάγο, στην κυριολεξία, εν μέσω του χειμώνα. Η ευρωπαϊκή αγορά αποτελεί τη βασική Ρωσική αγορά, όπως αναφέραμε, όμως αυτό δεν θα πποήσει και ούτε θα φοβήσει τη Ρωσία, που

---

¹¹ Tsyganov p. Andrei, Two Face's of Putin's Great Power Pragmatism, Soviet and Post-Soviet Review, 2008

κάνει πράξη τις απειλές της και θα τις επαναλάβει το 2009. Η Ευρωπαϊκή ηγεσία, αλλά και οι παγκόσμιοι δρώντες έχουν αντιληφθεί τη στροφή στη Ρωσική εξωτερική πολιτική. Είναι χαρακτηριστικός ο τίτλος, ίσως της σημαντικότερης Γερμανικής καθημερινής εφημερίδας, την επομένη της διακοπής της παροχής του φυσικού αερίου, το 2006.

Süddeutsche Zeitung: «Στην πραγματικότητα προκαλεί ανησυχία, όταν η Ρωσία αντιλαμβάνεται το φυσικό αέριο όχι ως εμπορεύσιμο προϊόν, αλλά ως υποκατάστατο της πολιτικής των πυραύλων».

Η αποφασιστικότητα και η σοβαρότητα που επιδεικνύει πλέον η Ρωσία είναι εμφανείς στο γεγονός ότι ακόμα και στενοί της σύμμαχοι στην περιοχή, όπως η Λευκορωσία και η Αρμενία, έγιναν αποδέκτες της ίδια συμφωνίας, κατακόρυφης αύξησης των τιμών του φυσικού αερίου. Η ενεργειακή πολιτική του Κρεμλίνου συμβαδίζει πλέον, με τις επιταγές του οικονομικού εκσυγχρονισμού.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της ενεργειακής διαφωνίας Ρωσίας-Λευκορωσίας που έλαβε χώρα στα τέλη του 2006, αρχές του 2007. Ο ρωσικός κρατικός γίγαντας του φυσικού αερίου η Gazprom, ακύρωσε μια προνομιακή τιμή πώλησης, διπλασιάζοντάς την στα 100 δολάρια ανά 1000 κυβικά μέτρα φυσικού αερίου και αποκτώντας παράλληλα μερίδιο 50% στην κρατική εταιρία φυσικού αερίου της Λευκορωσίας, την Beltransgaz. Αναφορικά με το πετρέλαιο, η Ρωσία επέβαλε ένα νέο δασμό εξαγωγής, αυξάνοντας έτσι τα έσοδά της και μειώνοντας τις πιθανότητες της Λευκορωσίας να επανεξάγει το Ρωσικό πετρέλαιο. Τα καθαρά κέρδη από τις δύο αυτές συμφωνίες για τη Ρωσία, ανέρχονταν σε περίπου 4 δισεκατομμύρια δολάρια ή αλλιώς πάνω από το 2% του συνολικού δημόσιου προϋπολογισμού.

Στο ίδιο μήκος κύματος με προηγούμενες περιπτώσεις, η επίσημη εξήγηση ήταν ότι η Μόσχα σταδιακά επανατοποθετεί τις ενεργειακές της σχέσεις με όλες τις χώρες σε μια «διαφανή αγορά, απαλλαγμένη και διόλου σχετιζόμενη με οποιαδήποτε πολιτική συγκυρία». Γίνεται σαφές ότι η Ρωσία χρησιμοποιεί πλέον τα ενεργειακά της αποθέματα για να ασκήσει εξωτερική πολιτική και να προσπαθήσει να κατακτήσει στο Διεθνές Σύστημα τη θέση που κατείχε πριν την πτώση της Ε.Σ.Σ.Δ. Παράλληλα, όμως άλλο ένα συμπέρασμα μπορεί να

εξαχθεί από τις κινήσεις στην ενεργειακή σκακιέρα, ο πραγματισμός. Η Ρωσία εστιάζει στην εθνική της ανάκαμψη και όχι στην ανάκαμψη της σοβιετικής αυτοκρατορίας.

4.3 Η εσωτερική αγορά ενέργειας της Ρωσίας

Η μεγαλύτερη πρόκληση για τη Ρωσία στον ενεργειακό τομέα είναι η μεταρρύθμιση της ενεργειακής αγοράς της στο εσωτερικό. Στην Ενεργειακή Στρατηγική της Ρωσίας υπολογίζεται ότι περίπου 200 δισεκατομμύρια δολάρια θα πρέπει να δαπανηθούν στον τομέα του φυσικού αερίου μέχρι το 2020.¹²

Παρόλα αυτά, οι μεταρρυθμίσεις βρίσκονται ακόμη σε εμβρυακό στάδιο και δεν διαφαίνεται καμία σοβαρή προσπάθεια για να προχωρήσουν. Μάλιστα, στον τομέα του φυσικού αερίου, οι τάσεις ακολουθούν λογικές του κομμουνιστικού παρελθόντος. Αν και, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης τη δεκαετία του 1990, οι συζητήσεις που γίνονταν, κινούνταν γύρω από το άνοιγμα και την φιλελευθεροποίηση της αγοράς φυσικού αερίου. Παράλληλα, τα σχέδια μιλούσαν για το «σπάσιμο» της κρατικής Gazprom σε μικρότερες εταιρίες, οι οποίες θα ιδιωτικοποιούνταν.

Ωστόσο, το σχέδιο αυτό ποτέ δεν προχώρησε και ο Πούτιν και ο κύκλος του προωθούν τη μεγέθυνση και ενδυνάμωση της κρατικής ρωσικής εταιρίας. Η ενέργεια για τη Ρωσία αποτελεί ένα φυσικό μονοπώλιο, το οποίο πρέπει να μείνει υπό τον κρατικό έλεγχο. Δεν υπάρχει κανένα σημάδι που να δείχνει ότι η πεποίθηση αυτή θα αλλάξει. Είναι γεγονός ότι προσφέρουν στη Ρωσία έναν εύκολο τρόπο ρύθμισης της ενεργειακής βιομηχανίας και διαφυλάσσει έτσι και τους στρατηγικούς της στόχους. Θα πρέπει να προσθέσουμε ότι εκτός από τη διατήρηση του κρατικού ελέγχου, ο Πούτιν εφαρμόζει και το μοντέλο του προεδρικού ελέγχου. Δηλαδή, στις θέσεις κλειδιά των κρατικών εταιριών και στα διοικητικά τους συμβούλια, τοποθετεί δικούς του ανθρώπους. Ανθρώπους, που προέρχονται από το στενό κύκλο του προέδρου.

---

¹² Perovic J. and Orttung R., Russia's Energy Policy: Should Europe Worry?, Russian analytical digest, 2007, σελ.4

Name	Official Post	Business Post	Date of Appointment
Dmitry Medvedev	Head, Presidential Administration	Chairman, Gazprom	June 2002 ⁸⁰
Vladislav Surkov	Deputy head, Presidential Admin	Chairman, Transnefteprodukt	August 2004 ⁸¹
Igor Sechin	Deputy head, Presidential Admin	Chairman, Rosneft	27 July 2004 ⁸²
Yevgeny Shkolov	Former aide to Medvedev	Board of directors, Transneft	August 2004 ⁸³
Arkady Dvorkovich	Head, Presidential Experts' Directorate	Board of directors, Transneft	August 2004 ⁸⁴
-.-	-.-	Board of directors, Sukhoy	September 2004 ⁸⁵
Sergei Vyazalov	Deputy head, Presidential Foreign Policy Directorate	Board of directors, RZhD	24 October 2003 ⁸⁶
-.-	-.-	Board of directors, Svyazinvest	September 2003 ⁸⁷
Igor Shuvalov	Aide to the President	Board of directors, RZhD	July 2004 ⁸⁸
Viktor Ivanov	Aide to the President	Chairman, Aeroflot	23 October 2004 ⁸⁹
Sergei Prikhodko	Aide to the President	Chairman, TRV	April 2003 ⁹⁰
-.-	-.-	Board of directors, Sukhoy	September 2003 ⁹¹
-.-	-.-	Chairman, TVEL	23 October 2004 ⁹²
Mikhail Lesin	Advisor to the President	Board of directors, Channel One	30 June 2004 ⁹³
Aleksei Gromov	Press-secretary to the President	Board of directors, Channel One	30 June 2004 ⁹⁴
Aleksandr Anoshkin	Aide to Medvedev	Board of directors, Svyazinvest	September 2001 ⁹⁵
Aleksei Miller	Friend of Putin from St Petersburg	President, Gazprom	May 2001 ⁹⁶
Igor Yusufov	President's Special Representative	Board of Directors, Gazprom	June 2005 ⁹⁷

ΣΧΗΜΑ 1.1: Μέλη της Διοίκησης του Πούτιν διορισμένα σε επιχειρησιακές θέσεις-κλειδιά

Πηγή: Michael Fredholm, *The Russian Energy Strategy and Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?*, Conflict Studies Research Centre, September 2005

Η φιλοσοφία πίσω από τη στρατηγική αυτή γίνεται ξεκάθαρη από μία άλλη δήλωση του Βλαντιμίρ Πούτιν, στη διάρκεια ομιλίας του για την 10η επέτειο από την ίδρυση της Gazprom:

«Η Gazprom, ως μια στρατηγικά σημαντική εταιρία,
θα πρέπει να διατηρηθεί
και έχει διατηρηθεί ως ένας ενιαίος οργανισμός...

Η Gazprom είναι ένας ισχυρός, πολιτικός και οικονομικός μοχλός επιρροής
πάνω στον υπόλοιπο πλανήτη.»

Από καιρό σε καιρό, οι διάφορες δηλώσεις Πούτιν καταδεικνύουν με τον πιο εμφατικό τρόπο ότι ο γίγαντας Gazprom αποτελεί για τη Ρωσία, ένα ισχυρό εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, ίσως το ισχυρότερο, στη μετασοβιετική Ρωσία.

4.4 Οι Ρωσικές ενεργειακές εταιρίες

Η Gazprom, είναι μια μετοχική εταιρία με συμμετοχή και ξένων κεφαλαίων, αλλά υπό κρατικό έλεγχο. Υπό τον έλεγχό της βρίσκεται σχεδόν το σύνολο της μεταφοράς φυσικού αερίου εντός και εκτός Ρωσίας, ενώ ελέγχει σχεδόν το σύνολο της παραγωγής φυσικού αερίου.

Η Transneft, στην οποία το κράτος έχει το μεγαλύτερο μερίδιο και άρα την ελέγχει, έχει ουσιαστικά το μονοπώλιο στους αγωγούς μεταφοράς πετρελαίου της Ρωσίας. Παράλληλα, επηρεάζει ουσιαστικά τις υπόλοιπες υποδομές μεταφοράς πετρελαίου.

Η Rosneft, είναι η πετρελαϊκή εταιρία της Ρωσίας, το μεγαλύτερο μερίδιο της οποίας ανήκει στο κράτος. Έγινε η κυρίαρχη εταιρία εξόρυξης και διύλισης στη χώρα, αφού αγόρασε τα περιουσιακά στοιχεία του πρώην πετρελαϊκού γίγαντα Yukos.

Τέλος η UES, όπου επίσης το πλειοψηφικό μερίδιο ανήκει στο κράτος, κυριαρχεί στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας στη Ρωσία και δραστηριοποιείται σε διάφορες χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων κρατών.

4.5 Η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας κατα την περίοδο Πούτιν

Οι πρώτες αλλαγές επί Πούτιν ήρθαν άμεσα. Στις 23 Νοεμβρίου 2000, η Ρωσική κυβέρνηση ενέκρινε ένα κείμενο γνωστό ως «Οι βασικές πρόνοιες της Ρωσικής ενεργειακής στρατηγικής μέχρι το 2020».

---

¹³ Perovic J. and Orttung R., Russia's Energy Policy: Should Europe Worry?, Russian analytical digest, σελ. 4, 2007

Εν τέλει μπορούμε να συνοψίσουμε τους στόχους της ενεργειακής στρατηγικής της Ρωσίας στους εξής:¹⁴

- Ενδυνάμωση της θέσης της Ρωσίας στη διεθνή ενεργειακή αγορά και αύξηση στο μέγιστο της αποτελεσματικότητας των εξαγωγικών δυνατοτήτων του ενεργειακού της τομέα.
- Να διασφαλιστεί ότι οι Ρωσικές εταιρίες έχουν ίση πρόσβαση, σε σχέση με άλλες εταιρίες, σε ξένες αγορές, τεχνολογία και χρηματοδότηση.
- Οι υποδομές των εξαγωγών θα πρέπει να είναι επαρκώς διαφοροποιημένες για να επιτρέπουν τις εξαγωγές προς όλες τις κατευθύνσεις, καθώς επίσης και να βοηθούν την εσωτερική κατανάλωση.
- Η Ρωσία πρέπει να χρησιμοποιεί τη μοναδική της γεωγραφική και γεωπολιτική θέση.
- Ο ενεργειακός παράγοντας αποτελεί βασικό στοιχείο της Ρωσικής διπλωματίας, έτσι ώστε να κατανοήσει η εξωτερική πολιτική την ενεργειακή στρατηγική και να υπάρξει διπλωματική υποστήριξη στα συμφέροντα των Ρωσικών ενεργειακών εταιριών στο εξωτερικό.
- Η ενεργειακή στρατηγική περιοδικά μπορεί να χρησιμοποιεί τη γλώσσα της στρατιωτικής στρατηγικής: το κράτος πρέπει να στηρίζει τις Ρωσικές εταιρίες στη μάχη που δίνουν για αποθέματα και αγορές.
- Κορυφαίος στόχος είναι η ύπαρξη ενεργειακής ασφάλειας , που περιγράφεται ως η σημαντικότερη παράμετρος της εθνικής ασφάλειας της Ρωσίας.

---

¹⁴ Michael Fredholm, The Russian Energy Strategy and Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?, Conflict Studies Research Centre, September 2005, σελ. 2-6

- Τονίζεται, επίσης, η ανάγκη για ένα σχέδιο εκσυγχρονισμού και κατασκευής λιμένων και τερματικών σταθμών, που θα βρίσκονται υπό Ρωσικό έλεγχο, για την μεταφορά των ενεργειακών αποθεμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η Ρωσία πρέπει να αναπτύξει τις υποδομές των αγωγών της περαιτέρω.
- Πρέπει να διασφαλιστούν τα πολιτικά συμφέροντα της Ρωσίας στην Ευρώπη και τις γειτονικές χώρες, αλλά και στην περιοχή Ασίας-Ειρηνικού, μέσω του φυσικού αερίου.
- Οι διεθνείς δραστηριότητες της Ρωσίας, αναφορικά με τον ενεργειακό τομέα, πρέπει να περιλαμβάνουν την εξαγωγή ενεργειακών πόρων, την εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων σε άλλα κράτη, την αυξημένη συμμετοχή στις εσωτερικές ενεργειακές αγορές άλλων κρατών και τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων και υποδομών σε αυτά τα κράτη.

Σε τελική ανάλυση, η Ρωσική ενεργειακή πολιτική φαίνεται να στοχεύει στη δημιουργία ενός ισχυρού όπλου για την εξισορρόπηση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Δύσης γενικότερα. Την πολιτική που ακολουθεί η Ρωσία όσον αφορά στον ενεργειακό τομέα σε συγκεκριμένες χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, για να πετύχει αυτή την εξισορρόπηση θα εξετάσουμε παρακάτω.

ΣΧΗΜΑ 1.2: Χάρτης των Βαλκανίων

Πηγή: Google Images

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

5.1 Η περίπτωση της Ελλάδας

Τον Σεπτέμβριο του 2006, Ελλάδα, Ρωσία και Βουλγαρία ανακοινώνουν ότι θα υπογραφεί η συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Το γεγονός αυτό θα αποτελέσει και την έναρξη της επαναπροσέγγισης Ελλάδας-Ρωσίας, 13 χρόνια μετά την αρχική σύλληψη του σχεδίου για τον αγωγό. Ο αγωγός αναμενόταν να έχει μήκος 280 χιλιομέτρων και θα μετέφερε πετρέλαιο από την Κασπία. Η Ρωσία θα είχε το μεγαλύτερο μερίδιο με 51% ιδιοκτησία και το υπόλοιπο 49% θα μοιραζόταν ισόποσα, ανάμεσα σε Ελλάδα και Βουλγαρία. Ανακοινώνοντας τη συμφωνία, παρουσία του Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν, ο Έλληνας πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής, δήλωσε ότι «Θεωρούμε τη χώρα σας ως εταίρο στρατηγικής σημασίας»¹⁵. Στη συνέχεια, 6 μήνες αργότερα ο Ρώσος πρόεδρος και ο πρωθυπουργός της Βουλγαρίας Σεργκέι Στανίσεφ επισκέφθηκαν την Αθήνα για την οριστικοποίηση της συμφωνίας. Στη διάρκεια αυτής της συνάντησης, ο Πούτιν προέτρεψε σε βελτίωση των διμερών οικονομικών σχέσεων Αθήνας-Μόσχας με έμφαση στον τουρισμό, το εμπόριο και τη βιομηχανία.

Σε μια πρώτη εκτίμηση, τα χρηματοοικονομικά οφέλη και κέρδη που αναμενόταν να έχει ο αγωγός, πρέπει να τονιστεί ότι ήταν μέτρια και όχι εντυπωσιακά. Επίσης, η συμφωνία δεν εξασφάλιζε τις ενεργειακές ανάγκες της Ελλάδας. Ωστόσο, επρόκειτο για μια πρώτη προσέγγιση όλων των πλευρών, στην οποία ΗΠΑ και ΕΕ έφεραν ελάχιστες αντιρρήσεις και η οποία τελικά, όπως αποδείχθηκε αποτελούσε την «πρόβα» για τα επόμενα βήματα στις Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις.

---

¹⁵ Tziampiris Aristotle, Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism, Mediterranean Quarterly, 2010

Μετά τη συμφωνία του Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη, ο πρόεδρος Πούτιν στη διάρκεια ενός ανεπίσημου δείπνου έκανε μια πολύ δελεαστική πρόταση στον Κώστα Καραμανλή. Τη συμμετοχή της Ελλάδας στον αγωγό South Stream. Ένας νέος αγωγός φυσικού αερίου που θα διερχόταν από τη Μαύρη Θάλασσα, τη Βουλγαρία και θα κατέληγε στην κεντρική Ευρώπη. Η πρόταση δεν θα μπορούσε να μείνει ανεκμετάλλευτη, έτσι τον Ιούνιο του 2007, οι κ.κ. Πούτιν και Καραμανλής ανακοίνωσαν από κοινού τη συμμετοχή της Ελλάδας στο σχέδιο και τη βούληση για την κατασκευή του αγωγού, στη διάρκεια συνάντησης του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία στη Μαύρη Θάλασσα. Σύμφωνα, με το αρχικό σχέδιο, από το Ρωσικό Νοβοροσίσκ ο αγωγός θα έφτανε στο Μπουργκάς της Βουλγαρίας και από εκεί στη Θράκη και τη Θεσπρωτία, όπου το τελικό κομμάτι του αγωγού θα ήταν υποθαλάσσιο και θα έφτανε στην Ιταλία.

Την εποχή εκείνη, ο South Stream ήρθε ως ο μεγάλος ανταγωνιστής του αγωγού Nabucco, τον οποίο στήριζε η ΕΕ και οι ΗΠΑ και ο οποίος θα παρέκαμπτε τη Ρωσική επικράτεια. Τα σχέδια του South Stream, όπως αναμενόταν δυσαρέστησαν την αμερικανική διπλωματία, που φρόντισε με διάφορους τρόπους να το κοινοποιήσει στην Ελληνική πολιτική σκηνή.

Το μνημόνιο για την κατασκευή του αγωγού υπογράφηκε τον Απρίλιο του 2008 και το Ελληνικό κοινοβούλιο με υπερκομματική πλειοψηφία επικύρωσε τη συμφωνία τον Αύγουστο του 2008. Περίοδο, όμως που η Ρωσία είχε αρχίσει τη στρατιωτική επέμβαση στη Γεωργία. Το «timing» προφανώς και έφερε ακόμα μεγαλύτερη δυσαρέσκεια από τη Δύση. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, αρμόδιου για Ευρωπαϊκά και Ευρασιατικά ζητήματα, Μάθιου Μπράιζα:¹⁶

«Δεν είναι η εποχή για δουλειές (*business as usual*) με τη Ρωσία.»

Νωρίτερα, το 2007 κατά την επίσκεψη του πρωθυπουργού κ.Καραμανλή στο Κρεμλίνο είχε ανακοινωθεί η συμφωνία σε βάθος 15ετίας για την αγορά 420 Ρωσικών Τεθωρακισμένων Αρμάτων Μάχης, ύψους 1,2 δις ευρώ. Η Ελλάδα,

---

¹⁶ Tziampiris Aristotle, *Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism*, Mediterranean Quarterly, 2010

δε θέλει να εγκαταλείψει το άρμα της Δύσης, φαίνεται όμως πως ακολουθεί μια πολιτική ίσων αποστάσεων ανάμεσα σε Ουάσινγκτον και Μόσχα. Το μήνυμα είναι σαφές. Η Ελλάδα γίνεται η πρώτη χώρα, μέλος του ΝΑΤΟ που θα κάνει μια άμεση αγορά στρατιωτικού εξοπλισμού από τη Ρωσία. Την ίδια ώρα, βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένα τεράστιο μέρος του αμυντικού προϋπολογισμού, εξακολουθούσε να δίδεται για αγορές, στους εταίρους της Δύσης.

Παράλληλα, το 2009 τον Ιανουάριο, η Ελλάδα επέτρεψε στη Ρωσία να πραγματοποιήσει αεροναυτικά γυμνάσια στον Ελληνικό εναέριο χώρο και το Νοτιοανατολικό Αιγαίο. Κίνηση που είχε διπλό νόημα, μήνυμα στις ΗΠΑ από τη μία, αλλά και στην Τουρκία από την άλλη.

5.1.1 Οι απειλές και οι διαρροές του Wikileaks

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα η ρότα της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας, φυσικά και δεν ικανοποιούσε τους δυτικούς εταίρους. Το 2009 η κυβέρνηση Καραμανλή στις εθνικές εκλογές γνωρίζει την ήττα. Παράλληλα, πυκνώνουν τα δημοσιεύματα που μιλούν για ξένους πράκτορες που παρακολουθούσαν τον Έλληνα πρωθυπουργό, αλλά και για απειλές που είχε δεχθεί εναντίον της ζωής του. Μέχρι και σήμερα όλα αυτά τα δημοσιεύματα παραμένουν ένα μυστήριο, το οποίο δεν έχει απαντηθεί, επισήμως από τις εμπλεκόμενες πλευρές. Αν και επιστημονικώς οι αναφορές αυτές δεν μπορούν να προσφέρουν τεκμηρίωση στην μελέτη μας για το γεγονός ότι η Ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε απειλές, εξαιτίας της προσέγγισής της με τη Ρωσία, ωστόσο αποτελούν ένα γεγονός που πρέπει να καταγραφεί και ίσως στο μέλλον να μπορέσει να ερευνηθεί αντικειμενικά με επιστημονικούς όρους.

Ένα άλλο δεδομένο που προέκυψε όμως είναι τα απόρρητα έγγραφα που άρχισαν να διαρρέουν μέσω της ιστοσελίδας Wikileaks από το 2006. Σε αυτά, έχουν εντοπιστεί ορισμένα, στα οποία υπάρχουν αναφορές στην Ελλάδα και τις ΗΠΑ, για την περίοδο εκείνη. Ένα τηλεγράφημα που εξηγεί πολλά πράγματα

για την μετέπειτα εξέλιξη των πραγμάτων στις ελληνορωσικές σχέσεις, διέρρευσε από τον ιστότοπο WikiLeaks και αναδημοσιεύτηκε από "ΤΑ ΝΕΑ"¹⁷.

Σε τηλεγράφημα της αμερικανικής πρεσβείας (Νοέμβριος 2007), ο Αμερικανός πρεσβευτής στην Αθήνα Ντάνιελ Σπέκχαρντ, διατυπώνει την εκτίμηση ότι «Ρώσοι πράκτορες θα μπορούσαν να διεισδύσουν στην ελληνική οικονομία», σε μια εποχή που η τότε κυβέρνηση της Ν.Δ. είχε αποφασίσει να εφαρμόσει μια περισσότερο ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική και να συσφίξει τους ελληνορωσικούς δεσμούς, αφού έχει εξέλθει ενισχυμένη από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου, τις οποίες μόλις έχει κερδίσει. Γράφει λοιπόν ο Σπέκχαρντ (βασικά τα τηλεγραφήματα αυτά τα συνέτασσε η τότε νούμερο 2 της πρεσβείας η Μακάρθουρ και τα υπέγραφε ο Ν.Σπέκχαρντ) σε τηλεγράφημα με τίτλο «Ελλάδα και Ρωσία: οι αναπτυσσόμενοι δεσμοί γίνονται πιο ισχυροί;».

«Ρώσοι πράκτορες θα μπορούσαν να διεισδύσουν στην ελληνική οικονομία. Είναι ξεκάθαρο ότι οι Έλληνες απολαμβάνουν το φλερτ των Ρώσων, ακόμα και αν το παίζουν συχνά δύσκολοι».

Σε δεύτερο τηλεγράφημα που το έστειλε μετά την συνάντηση Πούτιν-Καραμανλή και μετά την απόφαση προμήθειας των TOMA BMP-3M, αλλά και την ενεργοποίηση των διαδικασιών για τον South Stream ο Σπέκχαρντ υποστηρίζει ότι «ο Καραμανλής προφανώς πιστεύει ότι μπορεί να διατηρήσει ισορροπία στις σχέσεις με τη Ρωσία και τη Δύση. Ο κίνδυνος όμως είναι ότι η Αθήνα, όντας πιο κοντά στη Ρωσία στα θέματα ενέργειας, μπορεί να βρει τον εαυτό της υπό πίεση και να στηρίξει τους Ρώσους σε άλλα θέματα, όπως είναι οι σχέσεις με το Ιράν. Έχουμε πει στους Έλληνες ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν πρόβλημα με τους καλύτερους ελληνορωσικούς δεσμούς. Την ίδια ώρα, συνεχίζουμε να ρωτάμε πώς η Ελλάδα μπορεί να συμβιβάζει τη στήριξή της για τον αγωγό TGI με το ανταγωνιστικό πρότζεκτ του South Stream – ένα ερώτημα στο οποίο ακόμα να λάβουμε επαρκείς απαντήσεις», έγραφε ο Σπέκχαρντ.

---

¹⁷ Ιστοσελίδα faros24.gr, στο link: <http://www.faros24.gr/epikairoτητα/wikileaks/va-giati-stamatese-o-agogos-mpourgikas-aleξανδroupoli.html>

5.1.2 Η πολιτική της Δύσης και η εκλογή Ομπάμα

Παρόλα αυτά σε επίπεδο πολιτικής από πλευράς της Δύσης, υπάρχουν αρκετά γεγονότα που τεκμηριώνουν τον εκνευρισμό της για τις Ελληνο-Ρωσικές σχέσεις. Το 2008 η παγκόσμια οικονομία εισέρχεται σε μια περίοδο βαθιάς ύφεσης, που όμοια της δεν είχε υπάρξει ξανά για δεκαετίες. Αντίστοιχα και η Ρωσική οικονομία βρέθηκε σε αναταραχή. Αυτό και μόνο το γεγονός έκανε τη Μόσχα λιγότερο θελκτική στα μάτια της Αθήνας, αφού γινόταν κατανοητό ότι δεν θα μπορούσε να υπάρξει η ίδια υποστήριξη προς τα Ελληνικά συμφέροντα, δεδομένου ότι η Ρωσία έμπαινε σε μια περίοδο εσωστρέφειας και εσωτερικής αναδιάρθρωσης.

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, ένας νέος δημοφιλής πρόεδρος ο Μπαράκ Ομπάμα, είχε εκλεγεί, αφήνοντας πολλές προσδοκίες στην παγκόσμια πολιτική σκηνή. Η ήπια ισχύς των ΗΠΑ, αυξάνεται κατακόρυφα, με την εκλογή του πρώτου μαύρου Αμερικανού προέδρου και μόνο από το γεγονός ότι όλα φάνταζαν καλύτερα μετά την αμφιλεγόμενη προεδρία του Τζορτζ Μπους. Από την πρώτη στιγμή της διοίκησης Ομπάμα ωστόσο, γίνεται κατανοητό μέσα από δηλώσεις Αμερικανών αξιωματούχων ότι τα Ελληνικά συμφέροντα και ζητήματα δε βρίσκονται στην κορυφή της ατζέντας των ΗΠΑ. Για παράδειγμα ο βοηθός Υπουργός για το γραφείο Ευρωπαϊκών και Ευρασιατικών Υποθέσεων Φίλιπ Γκόρντον, κατά την ακρόασή του για την ανάθεση του αξιώματος αρνείται να δεχθεί Τουρκική κατοχή στην Κύπρο. Η Υπουργός Εξωτερικών Χίλαρι Κλίντον, συνδέει την επαναλειτουργία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης με εξελίξεις στην περιοχή της Θράκης, όπου ζει η μουσουλμανική μειονότητα, ενώ και κατά την παραδοσιακή εκδήλωση στον Λευκό Οίκο για την ημέρα της 25ης Μαρτίου, δεν θα υπάρξουν ενθαρρυντικές δηλώσεις από τον πρόεδρο για τα Ελληνικά ζητήματα. Αντιθέτως, ο πρόεδρος Ομπάμα εστιάζει στη σημασία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ, την οποία χαρακτηρίζει καθοριστικής σημασίας σύμμαχο και επιζητά στενή συνεργασία μαζί της. Συναγερμός θα σημάνει όταν ο Αμερικανός πρόεδρος επισκέπτεται την Τουρκία το 2009, χωρίς να οργανώσει αντίστοιχη επίσκεψη στην Ελλάδα, κάτι που έχει να συμβεί σχεδόν μισό αιώνα.

Οι Έλληνες υπουργοί της τότε κυβέρνησης Καραμανλή αρχίζουν να οργανώνουν μια εκστρατεία προσέγγισης με αξιωματούχους των ΗΠΑ. Επιζητούν συναντήσεις με τους ομόλογούς τους υπουργούς το συντομότερο, πριν η Αμερικανική πολιτική διαμορφωθεί. Το επιστέγασμα της νέας προσέγγισης της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αποτελεί η εκλογή Παπανδρέου στην Ελλάδα στις εκλογές του 2009, ο οποίος προεκλογικά υποσχόταν ότι θα επανεξέταζε τη συμφωνία για τον αγωγό Μπουργκάς-Αλεξανδρούπολη. Τελικά η θερμή σχέση Καραμανλή-Πούτιν δεν είχε συνέχεια από τον Γιώργο Παπανδρέου.

Στο μεταξύ, εκτός από την κυβέρνηση Παπανδρέου, ο αγωγός Μπουργκάς Αλεξανδρούπολη το 2011, προσέκρουσε και στη Βουλγαρία, που εγκατέλειψε το σχέδιο. Από την άλλη, ενώ η κατασκευή του South Stream έχει ξεκινήσει με στόχο το 2015 να αρχίσει η λειτουργία του, η συμμετοχή της Ελλάδας στο σχέδιο παραμένει αβέβαιη. Για την ώρα, όπως βλέπουμε και στο χάρτη παρακάτω, από όπου θα περάσει ο Ρωσικός αγωγός, η χώρα μας παραμένει εκτός της διαδρομής του South Stream.

ΣΧΗΜΑ 1.3: Ο αγωγός South Stream

Πηγή: Gazprom.com

5.1.3 Η νέα εποχή στις Ελληνορωσικές σχέσεις

Η παγκόσμια οικονομία κάνει βήματα ανάκαμψης, η μεγάλη κρίση του 2008, μοιάζει να έχει παρέλθει, αν και όλοι οι χρηματοοικονομικοί οργανισμοί τονίζουν ότι βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη και ευαίσθητη στιγμή. Για την Ελλάδα τα προβλήματα υπήρξαν πολλά τα τελευταία χρόνια από το 2010, οπότε και εισήλθε στην εποχή του μνημονίου. Οι δυνατότητές της για χάραξη ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής σαφώς περιορισμένες, εξαιτίας της οικονομικής εξάρτησης από το ΔΝΤ και την ΕΕ. Όμως, η απαίτηση του μνημονίου για αποκρατικοποιήσεις, έδωσε στη Μόσχα ένα νέο παράθυρο για την ενεργειακή της πολιτική. Παρά τον «πάγο» που υπήρξε τα τελευταία 4 χρόνια στις διμερείς σχέσεις, το πωλητήριο από το Ελληνικό Δημόσιο σε ΔΕΠΑ και ΔΕΣΦΑ, ήταν μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη Ρωσία να μπει μέσα στην Ελληνική αγορά. Έτσι κι αλλιώς η Ρωσική Gazprom είναι ο βασικός προμηθευτής φυσικού αερίου της Ελλάδας. Όταν, το αρμόδιο όργανο για τις αποκρατικοποιήσεις στη χώρα μας, το ΤΑΙΠΕΔ ανακοίνωσε το διαγωνισμό για την ιδιωτικοποίηση ΔΕΠΑ και ΔΕΣΦΑ, το Ρωσικό ενδιαφέρον ήταν έντονο και για τους δύο οργανισμούς. Η Gazprom ενδιαφερόταν για τη ΔΕΠΑ και η Ρωσική Sintez για την ΔΕΣΦΑ, με τους Ρώσους να αφήνουν να εννοηθεί ότι η προσφορά γινόταν με στόχο την εξαγορά και των δύο οργανισμών και όχι ενός εκ των δύο. Ακολούθησαν έντονες διαβουλεύσεις στη διάρκεια του 2013 για μεγάλο διάστημα με τη Ρωσία. Ο Έλληνας πρωθυπουργός Αντώνης Σαμαράς συναντήθηκε ο ίδιος προσωπικά με τον εκτελεστικό αντιπρόεδρο και ισχυρό άνδρα της Gazprom Αλεξέι Μίλερ, στην Ελλάδα και το Μέγαρο Μαξίμου. Τελικά, οι συνομιλίες δεν καρποφόρησαν και η Gazprom και η Sintez απέσυραν τον Ιούνιο του ίδιου έτους το ενδιαφέρον τους με αποτέλεσμα να μην καταθέσουν τελική δεσμευτική προσφορά.

Η Gazprom χρησιμοποίησε διάφορες δικαιολογίες για να αιτιολογήσει την απόφασή της:¹⁸

«Ήδη τώρα η εταιρεία έχει σοβαρά προβλήματα από μη πληρωμές καταναλωτών. Θα απαιτηθεί αναδιάρθρωσή της για την αποκοπή των

---

¹⁸ Ιστοσελίδα tvxs.gr, Gazprom για ΔΕΠΑ: Δεν λάβαμε εγγυήσεις, 10 Ιουνίου 2013

παραρτημάτων του ΔΕΣΦΑ, ενώ στους συμμετέχοντες στο διαγωνισμό δεν παρασχέθηκαν εγγυήσεις ότι δεν θα επιδεινωθεί το υπάρχον καθεστώς κρατικών ρυθμίσεων για τη ΔΕΠΑ», αναφέρει σε ανακοίνωσή του ο επίσημος εκπρόσωπος της Gazprom Σεργκέι Κουπριάνοφ και εκτιμά πως οι ανωτέρω παράγοντες δημιουργούν σημαντικούς κινδύνους, που επηρεάζουν την αξία της εταιρείας «τη στιγμή μάλιστα που το αντίτιμο της συμφωνίας προτείνεται να οριστικοποιηθεί ήδη από τώρα, χωρίς συνυπολογισμό αυτών των παραγόντων».

Ακριβώς μία ημέρα μετά, η εφημερίδα Αυγή σε άρθρο της που εμφανίζεται και στην ηλεκτρονική της διεύθυνση έγραφε:¹⁹

«Εκπρόσωπος Τύπου της Κομισιόν αρνήθηκε χθες κατηγορηματικά κάθε ανάμειξη του προέδρου της, Μανουέλ Μπαρόζο, στη διαδικασία πώλησης της ΔΕΠΑ, απέφυγε όμως να επεκτείνει τη διάψευσή του αυτή και στο σύνολο των μελών της Επιτροπής.

Σύμφωνα με καλά πληροφορημένες κοινοτικές πηγές η Κομισιόν είχε προειδοποιήσει την Gazprom να μην προχωρήσει στην εξαγορά της ΔΕΠΑ, μέχρι τουλάχιστον να ολοκληρώσει αυτή την έρευνά της στις κοινοτικές χώρες της ανατολικής Ευρώπης για τη δεσπόζουσα θέση στις ενεργειακές αγορές τους του ρώσικου κολοσσού.

Και τούτο διότι, αν η Επιτροπή (Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού) καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η Gazprom έχει στις χώρες αυτές θέση οιοσδήποτε ενεργειακού μονοπωλίου, θα απέρριπτε στη συνέχεια και την εξαγορά της ΔΕΠΑ που θα μετέτρεπε την Ελλάδα σε ενεργειακό φέουδο αυτής της εταιρείας - παραγωγού και μεταπωλητή - διανομέα ταυτοχρόνως φυσικού αερίου.

Επίσης πρέπει να αναφερθεί ότι οι ίδιες κοινοτικές πηγές ανέφεραν χθες ότι ήδη το Βερολίνο είχε ειδοποιήσει τη ρωσική κυβέρνηση να παρέμβει διακριτικά και να ματαιώσει την επέκταση της Gazprom στην Ελλάδα. Τον ίδιο δε αρνητικός στις διακριτικές, αλλά επίμονες παρεμβάσεις του εναντίον αυτής της ρώσικης επένδυσης στη χώρα μας, υπήρξε όλο τον τελευταίο καιρό και ο, κατά σύμπτωση Γερμανός, επίτροπος για την ενέργεια Γκίντερ Έτιγκερ.»

---

¹⁹ Δαράτος Γιώργος, Οι σοβαρές αντιδράσεις της Κομισιόν για την εξαγορά από την Gazprom οδήγησαν στο ναυάγιο, Αυγή, 11 Ιουνίου 2013

Ήταν φανερό ότι και η νέα προσπάθεια που έκανε η Ρωσία να εμπλακεί στον Ελληνικό χώρο, συναντούσε πολλά εμπόδια από την ΕΕ. Ενώ την ίδια ώρα, εδώ και χρόνια η ΕΕ βρίσκεται σε συζητήσεις για την ενεργειακή της ασφάλεια και επιθυμεί εναλλακτικές πηγές προμήθειας φυσικού αερίου. Επιπροσθέτως, η διέλευση του Ρωσικού αερίου προς την Ευρώπη μέσω της Ουκρανίας, έχει προκαλέσει οκ ολίγα προβλήματα στην προμήθεια των Ευρωπαϊκών χωρών, η εναλλακτική της παράκαμψης της Ουκρανίας από τη Ρωσία δεν φαίνεται να είναι επιθυμητή τελικά από τις Βρυξέλλες, καθώς αυτή συνεπάγεται και μεγαλύτερους ενεργειακούς και πολιτικούς δεσμούς της Ρωσίας με τις χώρες-μέλη που εμπλέκονται στην εναλλακτική οδό μεταφοράς. Εν ολίγοις, η προβληματική Ουκρανία, φαίνεται πιο ελκυστική από το ενδεχόμενο η Ρωσία να επηρεάζει μέσω της ενέργειας Ευρωπαϊκά κράτη.

5.2 Η περίπτωση της Σερβίας

Η Σερβία αποτελεί μία από τις χώρες, από τις οποίες θα διέλθει ο αγωγός South Stream. Τον Ιανουάριο του 2008 η Σερβία συμφώνησε με τη Ρωσία να πουλήσει το 51% του μεριδίου της, στην Πετρελαϊκή Βιομηχανία (NIS), η μεγαλύτερη εταιρία πετρελαίου στη χώρα, στην Ρωσική Gazprom για 400 εκατομμύρια ευρώ. Το παράδοξο είναι πως η αξία του 51% της εταιρίας εκτιμούνταν, από τις αγορές μεταξύ ενός και 2 δισεκατομμυρίων ευρώ, ενώ υπήρχαν πιο ελκυστικές προσφορές από αυτή της Gazprom από εταιρίας στην Ουγγαρία, την Πολωνία και τη Ρουμανία. Η απάντηση σε αυτό το παράδοξο ήταν απλή. Η Ρωσία, από την πλευρά της, συμφώνησε ο αγωγός South Stream να διέλθει από το έδαφος της Σερβίας. Ούτως ή άλλως η Σερβία είναι σχεδόν κατά 90% ενεργειακώς εξαρτώμενη από την Ρωσία. Παράλληλα, όπως η Ουκρανία για τη μεταφορά του Ρωσικού φυσικού αερίου από το έδαφος της προς την ΕΕ παίρνει κόμισα και άρα έχει επιπλέον έσοδα, το ίδιο αναμένει και η Σερβία. Να έχει δημοσιονομικά έσοδα από την μεταφορά του αερίου μέσω του South Stream προς την ευρωπαϊκή αγορά. Το 2008, ο τότε Σέρβος πρόεδρος Μπόρις Τάντιτς και ο τότε πρωθυπουργός Βόισλαβ Κοστούνιτσα επισκέφθηκαν

τη Μόσχα για την υπογραφή της συμφωνίας. Εκεί ο Βλαντιμίρ Πούτιν είχε δηλώσει:²⁰

«Μετά την υπογραφή αυτών των εγγράφων, η Σερβία μετατρέπεται σε ένα από τα σημεία κλειδιά μεταφοράς του Ρωσικού συστήματος μεταφοράς ενεργειακών πηγών στην νότια Ευρώπη, το οποίο βρίσκεται σε φάση διαμόρφωσης.»

Το εμπόριο ανάμεσα σε Σερβία και Ρωσία ανθίζει. Το 2007 ακόμα, ξεπερνούσε τα 2,6 δισεκατομμύρια δολάρια. Οι σχέσεις έτσι κι αλλιώς, όπως αναλύσαμε και στο κεφάλαιο 2, είναι παραδοσιακά ιστορικές και θρησκευτικές. Η Σερβία, βέβαια έχει ένα ακόμη πλεονέκτημα αναφορικά με τη Ρωσική Εξωτερική Πολιτική. Δεν αποτελεί ακόμα μέλος της ΕΕ. Αν και οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις έχουν αρχίσει, αυτές δεν έχουν ολοκληρωθεί. Να σημειωθεί ότι η Ρωσία με τον αγωγό South Stream και εντάσσοντας και τη Σερβία σε αυτόν ήθελε να αποδυναμώσει και την πιθανότητα κατασκευής του αγωγού Nabucco, που αποτελούσε το αντίπαλον δέος στη Ρωσική ενεργειακή στρατηγική και ήταν ένα σχέδιο δυτικής έμπνευσης. Βέβαια αργότερα η ιδέα του Nabucco απορρίφθηκε, με αποτέλεσμα ο South Stream να μείνει μόνος.

Μάλιστα πριν από μερικές ημέρες, η ΕΕ με αφορμή την Ουκρανική κρίση και θέλοντας να πιέσει τη Μόσχα, άσκησε πιέσεις στα κράτη-μέλη των Βαλκανίων για τον αγωγό South Stream. Αποτέλεσμα ήταν η Βουλγαρία να παγώσει για άγνωστο χρονικό διάστημα τη συμμετοχή της στο σχέδιο, υποστηρίζοντας ότι ο αγωγός παραβιάζει τους κανονισμούς της ΕΕ. Ωστόσο, η Σερβία, παρά τις πιέσεις της ΕΕ, με ανακοίνωσή της, δήλωσε ότι δεν αποχωρεί από τον South Stream. Η Σερβία αναγνωρίζει τα πλεονεκτήματα της μελλοντικής ένταξής της στην ΕΕ, όμως από την άλλη το Βελιγράδι στη συνεχιζόμενη διένεξη με τις Δυτικές δυνάμεις σχετικά με το Κόσοβο, συνεχίζει να έχει ανάγκη την ηθική και πολιτική στήριξη της Ρωσίας.

---

²⁰ Smith A. Mark, Russian Energy Interests in the Balkans, Balkan Series, 2008

5.3 Η περίπτωση της Π.Γ.Δ.Μ.

Το καλοκαίρι του 2010 ο νυν πρόεδρος της ΠΓΔΜ Γκιόργκι Ιβανόφ επισκέπτεται τη Ρωσία, εκεί συναντήθηκε με τον τότε Ρώσο πρόεδρο Ντμίτρι Μεντβιέντεφ, αλλά και επιχειρηματικούς παράγοντες της χώρας. Με την επιστροφή του στα Σκόπια, δηλώνει ότι ένα πιθανό παρακλάδι του South Stream προς τη χώρα του, θα την τοποθετήσει στον περιφερειακό ενεργειακό χάρτη²¹.

Έπειτα από διαβουλεύσεις στην Αγία Πετρούπολη, αλλά και συνάντηση που είχε ο Ιβανόφ με τον επικεφαλής της Gazprom Αλεξέι Μίλερ, κλείστηκε μια νέα ενεργειακή συμφωνία. Μια προέκταση του South Stream θα κατασκευαζόταν προς την ΠΓΔΜ μέχρι το 2015. Η συμφωνία επίσης περιελάμβανε την κατασκευή ενός δικτύου φυσικού αερίου που θα κάλυπτε πλήρως την επικράτεια των Σκοπίων και τις ανάγκες της χώρας και επίσης Ρωσικές εταιρίες θα κατασκεύαζαν αρκετά ενεργειακά εργοστάσια φυσικού αερίου και θερμοηλεκτρικά.

Τρία χρόνια αργότερα, τον Ιούλιο του 2013, η συμφωνία υπογράφεται²² επισήμως στη Μόσχα ανάμεσα στους αξιωματούχους των δύο χωρών, αλλά και στις δύο ενεργειακές εταιρίες που θα συμμετείχαν από κοινού στο σχέδιο, την Gazprom και την Stroytransgaz. Η συμφωνία συνεπαγόταν αναβάθμιση των ενεργειακών υποδομών των Σκοπίων, ενώ για τους Σκοπιανούς η συμφωνία σήμαινε και προσέλκυση ξένων επενδύσεων. Η βούληση της ΠΓΔΜ να συνάψει αυτή τη συμφωνία με τη Ρωσία ήταν τέτοια που έβαζε ακόμα και την Ευρωπαϊκή της πορεία και ένταξη σε κίνδυνο. Στο άρθρο 9 της συμφωνία με τη Ρωσική Ομοσπονδία, αναφερόταν ρητά ότι η επένδυση των Ρωσικών κεφαλαίων υπερέβαινε κάθε περιορισμό, που μπορεί να προέκυπτε από ενδεχόμενη ένταξη της ΠΓΔΜ στην ΕΕ. Δηλαδή, με την κατασκευή του αγωγού τα Σκόπια δε θα ήταν υποχρεωμένα να εφαρμόσουν όλες τις Ευρωπαϊκές οδηγίες, που θα είχαν σχέση με τη ρύθμιση της ελεύθερης αγοράς.

²¹ Ιστοσελίδα neurope.eu «FYROM hails South Stream Role», 2010

²² Ιστοσελίδα macedoniaonline.eu «Macedonia Russia sign South Stream Agreement», 2013

Ένα νεοσύστατο κράτος, όπως αυτό της ΠΓΔΜ, με αρκετά εσωτερικά εθνικά προβλήματα, αλλά και το μεγάλο ζήτημα που είχε προκύψει με το γείτονα της, την Ελλάδα για την ονομασία, είχε ανάγκη από συμμαχίες που θα μπορούσαν να της προσφέρουν πολιτική σταθερότητα. Επιπλέον η ΠΓΔΜ είχε ανάγκη από ενεργειακή ανεξαρτησία, ώστε να μπορέσει να εξασφαλίσει την ομαλή πορεία της οικονομικής της ανάπτυξης. Η ΠΓΔΜ δεν έχει καταφέρει να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ, δεν αποτελεί μέλος της ΕΕ και αντιμετωπίζει αρκετά περιφερειακά ζητήματα με τους γείτονές της. Η αστάθεια αυτή έπρεπε να αντιμετωπιστεί με την προσέγγιση μιας μεγάλης δύναμης, υπό το ρόλο του προστάτη, ενώ παράλληλα έμπαινε και στον χάρτη της περιοχής με ένα τόσο μεγάλο ενεργειακό έργο.

Από την άλλη η Ρωσία, προσέγγισε μια χώρα που δε βρισκόταν μέσα σε έναν μεγάλο Δυτικό οργανισμό. Ακόμα και αν αρχικά δεν είχε προβλεφθεί πέρασμα του αγωγού από την επικράτεια της ΠΓΔΜ, ο στόχος της κατασκευής ήταν αυτός ακριβώς. Χώρες της περιοχής των Βαλκανίων να έρθουν πιο κοντά στη Ρωσία, επιθυμώντας να αποτελέσουν και αυτές μέρος του ενεργειακού της σχεδίου.

5.4 Η περίπτωση της Κροατίας

Η Κροατία αποτελεί άλλη μια περίπτωση κράτους-μέλους της ΕΕ, από το οποίο δεν διέρχεται το κύριο μέρος του αγωγού South Stream²³, αλλά θα υπάρξει μια επέκταση του αγωγού, ώστε να προμηθεύεται το Ζάγκρεμπ και η υπόλοιπη χώρα, Ρωσικό φυσικό αέριο. Η συμφωνία για την ένταξη της Κροατίας στο σχέδιο υπεγράφη τον Μάρτιο του 2010. Παράλληλα, η Κροατία αποτελεί και μέλος του ΝΑΤΟ.

Λίγο αργότερα και καθώς η Κροατία βάδιζε πλέον ολοταχώς προς την Ευρωπαϊκή της ένταξη η ελεγχόμενη από το κράτος Κροατική εταιρία JANAF γιόρταζε την ένταξη στην ΕΕ με το δικό της τρόπο. Άνοιγε το δρόμο για τη

---

²³ <http://www.south-stream.info/en/partners/croatia/>

Ρωσική ενεργειακή εταιρία Zarubezhneft, προκειμένου αυτή να εισέλθει στην Κροατική αγορά. Η JANAF είναι μια εταιρία στρατηγικής σημασίας για την κεντρική Ευρώπη. Η εταιρία ελέγχει τον αγωγό αργού πετρελαίου Adria ο οποίος καταλήγει στο σημαντικό λιμάνι Omisalj του νησιού Κρκ στις Δαλματικές ακτές και από εκεί το πετρέλαιο μεταφέρεται με μεγάλων διαστάσεων τάνκερ στην Ουγγαρία και την κεντρική Ευρώπη.

ΣΧΗΜΑ 1.4: Ο αγωγός Adria Pipeline

Πηγή: Janaf.hr

Από την άλλη, το νότιο παρακλάδι του αγωγού Druzhba μεταφέρει Ρωσικό πετρέλαιο μέσω της Ουκρανίας στη Σλοβακία, την Τσεχία και την Ουγγαρία. Άρα ο αγωγός Adria αποτελεί μια εναλλακτική πηγή για τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης και ένα λόγο για να συγκρατείται και πιθανή αύξηση των τιμών από τη Ρωσία, αφού υπάρχει ανταγωνισμός. Η Ρωσία ωστόσο, σταδιακά μειώνει τις ποσότητες πετρελαίου μέσω του αγωγού Druzhba, αφού θέλει να κατευθύνει ποσότητες στα δικά της τερματικά εξαγωγής στη Βαλτική Θάλασσα. Έτσι, η Ρωσία έκανε την πρόταση για τον South Stream αλλά παράλληλα, δεν έμεινε εκεί, συνέχισε τις προσφορές της με στόχο να ελέγξει τον αγωγό Adria. Η

προσφορά αποτελούνταν από 3 αλληλοσυνδεόμενα επενδυτικά σχέδια συνολικής αξίας πάνω από ένα δισεκατομμύριο ευρώ.²⁴

Μεταξύ άλλων, η προσφορά περιελάμβανε πιθανή μελλοντική εξαγορά μεριδίου της κρατικής JANA F από την Ρωσική κρατική εταιρία πετρελαϊκών αγωγών Transneft. Επίσης στην πρότασή της η Ρωσία έκανε αναφορά στην βούλησή της να αρχίσει εξορύξεις σε 9 σημεία της Κροατικής επικράτειας, όπου υπάρχουν ποσότητες πετρελαίου και φυσικού αερίου. Επιπλέον, η Ρωσία ενδιαφερόταν για την κατασκευή ενός τερματικού σταθμού υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) στο νησί Κρκ της Κροατίας. Πρόταση που η Κροατική εταιρία διαχείρισης αγωγών φυσικού αερίου Plinacro χαιρέτισε με μεγάλη ικανοποίηση.

Θα πρέπει όμως να τονιστεί ότι προσφορές για κατασκευή τερματικού υγροποιημένου φυσικού αερίου στο νησί Κρκ υπήρχαν και πριν από τη Ρωσική. Μάλιστα, το σχέδιο προωθούσε και η ΕΕ, καθώς θα αποτελούσε μια ακόμη εναλλακτική προμήθειας μη Ρωσικού φυσικού αερίου για την Ευρώπη.²⁵ Όταν όμως, η Ρωσία ενέταξε την Κροατία στο σχέδιο του South Stream όχι ως χώρα διέλευσης (transit), αλλά ως χώρα υποδοχής και αγοράς Ρωσικού αερίου με το παρακλάδι του South Stream, το σχέδιο για τον τερματικό σταθμό LNG, άρχισε να φαίνεται ως πλεονασμός και καθόλου ελκυστικό για μελλοντικούς επενδυτές, καθώς η Κροατία ήδη είχε συμφωνήσει στην προμήθεια Ρωσικού αερίου. Η Μόσχα για να κάνει ακόμα πιο ελκυστική την προσφορά της στη συνέχεια, πρότεινε να κατασκευάσει η ίδια τον σταθμό LNG, ο οποίος όμως πλέον για την ΕΕ δεν είχε την ίδια στρατηγική σημασία.

Σφίγγοντας τον κλοιό γύρω από την Κροατία, η Ρωσία ακολούθησε την τακτική της αδιαφορίας για να πιέσει το Ζάγκρεμπ και να του προκαλέσει εκνευρισμό. Το 2011, ο πρόεδρος Πούτιν πραγματοποίησε από τις 22 ως τις 24 Μαρτίου μια Βαλκανική περιοδεία, κατά την οποία η Κροατία είχε παραλειφθεί και δε

---

²⁴ Ιστοσελίδα Bloomberg.com «Croatia's Plinacro Welcomes Russian Interest in LNG Terminal», 2011

²⁵ Ιστοσελίδα globalpost.com, «Roundup: LNG by 2020, South Stream not priority: Croatia official», 2014

βρισκόταν μεταξύ των χωρών που επρόκειτο να επισκεφθεί. Παράλληλα, η Ρωσία ακύρωσε δύο φορές προγραμματισμένη επίσκεψη του Κροάτη προέδρου Ίβο Γιοσίποβιτς στη Μόσχα, τον Δεκέμβριο του 2010 και τον Απρίλιο του 2011.

Στο μεταξύ, καθώς ο σχεδιασμός του South Stream συνεχίζεται ανάμεσα σε Ζάγκρεμπ και Μόσχα είχαν ανοίξει συζητήσεις εδώ και αρκετούς μήνες για την εξαγορά από το Ρωσικό γίγαντα πετρελαίου την κρατική Rosneft, της εταιρίας πετρελαίου της Κροατίας της INA²⁶. Βασικοί μέτοχοι της INA, είναι η Ουγγρική εταιρία MOL Group και το Κροατικό δημόσιο. Στόχος της Rosneft ήταν η εξαγορά του 49,1% που κατείχε η Ουγγρική εταιρία, καθώς και ενός ποσοστού από την Κροατία, έτσι ώστε η Ρωσική εταιρία να αποκτήσει τον έλεγχο της INA. Ωστόσο, μεσολάβησε η κρίση της Ουκρανίας με τη Ρωσία. Σύμφωνα με αναλυτές η τελευταία απόφαση των 28 Ευρωπαίων ηγετών για την επιβολή οικονομικών κυρώσεων προς τη Ρωσία, έστειλε ξεκάθαρο μήνυμα και προς την Κροατία ότι θα πρέπει να ξεχάσει οποιαδήποτε πώληση μεριδίου της INA στην Rosneft.

5.5 Η περίπτωση της Σλοβενίας

Τον Νοέμβριο του 2009 υπεγράφη και η διακυβερνητική συμφωνία Ρωσίας και Σλοβενίας, με την οποία και η Σλοβενία γινόταν μέρος του σχεδίου για τον αγωγό South Stream, ο οποίος θα διέρχεται από το έδαφός της (transit).

Η Σλοβενία, όχι απλώς μέλος της ΕΕ, κράτος-μέλος και της Ευρωζώνης από το 2007, είχε αρχικά ενδιασμούς για το σχέδιο της κατασκευής του αγωγού. Στήριζε παράλληλα και την κατασκευή του αγωγού Nabucco, ωστόσο στη συνέχεια όταν το σχέδιο του Nabucco εγκαταλείφθηκε, λύθηκαν τα χέρια της. Χωρίς άλλο ενεργειακό σχέδιο για την ΕΕ να τρέχει, ο αγωγός South Stream, μπορούσε πλέον να υποστηρίξει ήταν προς όφελος και της ίδιας της ΕΕ, προκειμένου να διαφοροποιήσει τον τρόπο που εισήγαγε φυσικό αέριο από τη Ρωσία.

---

²⁶ Ιστοσελίδα bne.eu «Russia's plans to buy Croatia's INA seen hurt by Ukraine crisis

Η Σλοβενία, υπήρξε το πλουσιότερο με βάση το κατά κεφαλήν εισόδημα, από τα Σλαβικά κράτη. Από το 2004 ως το 2006 η Σλοβενία παρουσίαζε ανάπτυξη 5% κατά μέσο όρο, ενώ το 2007 και με την ένταξή της στο Ευρώ, η οικονομία της έτρεχε με ρυθμούς συν 7%. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια, η οικονομική κρίση που χτύπησε την Ευρωζώνη είχε ως αποτέλεσμα η οικονομία της χώρας να συρρικνωθεί. Το 2010 και το 2011, ειδικά ο κατασκευαστικός τομέας της χώρας δέχθηκε ισχυρό πλήγμα, ενώ η Σλοβενία έμπαινε πλέον σε μια περίοδο ύφεσης, η οποία θα απαιτούσε τη λήψη μέτρων λιτότητας και θα προκαλούσε συχνές εναλλαγές κυβερνήσεων στο μέλλον.

Ο αγωγός South Stream αποτελεί μια μεγάλη ελπίδα για την προβληματική οικονομία της χώρας. Η Σλοβενία ευελπιστεί, εκτός από τα έσοδα που θα έχει, ως χώρα από την οποία θα διέρχεται το φυσικό αέριο, να υπάρξουν παράλληλα και άλλες επενδύσεις στο έδαφός της. Ειδικά ο τουρισμός αποτελεί ένα πρόσφορο πεδίο.

Η Ρωσία γνωρίζει ότι η Σλοβενική οικονομία έχει άμεση ανάγκη από ξένες επενδύσεις για να ορθοποδήσει. Την ώρα, που από την πλευρά της ΕΕ, αναπτυξιακά σχέδια δεν υπάρχουν, η εμπλοκή της στην οικονομία της χώρας αποτελεί εύκολο βήμα, χωρίς μεγάλα εμπόδια²⁷. Πριν από μερικές ημέρες και με αφορμή την Ουκρανική κρίση, η Σλοβενία επαναβεβαίωσε τη βούλησή της, να συνεχίσει να αποτελεί εταίρο της Ρωσίας στο σχέδιό της για τον αγωγό. Από την άλλη, η Σλοβενία πέρα από κράτος-μέλος της ΕΕ, είναι και μέλος του ΝΑΤΟ, ένα σημαντικό χαρτί για τη Ρωσία.

---

²⁷ Ιστοσελίδα energyexpress.gr, «Daily Mail: Η ενεργειακή εξάρτηση 5 Ευρωπαϊκών χωρών από τη Ρωσία», 2014

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Εισαγωγή

Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζει τα συμπεράσματα της μελέτης μας. Αρχικά θα κάνουμε μια σύνοψη της έρευνάς μας και στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τα συμπεράσματά στα οποία καταλήξαμε, ενώ στο τέλος θα προτείνουμε θέματα τα οποία θα μπορούσαν να μελετηθούν περαιτέρω.

6.2 Σύνοψη- Συμπεράσματα

Στόχος της μεταπτυχιακής μας έρευνας ήταν η μελέτη της ενεργειακής πολιτικής της Ρωσίας στα Δυτικά Βαλκάνια. Στην αρχή, μέσα από μια σύντομη ιστορική αναφορά περιγράψαμε τις διαχρονικές σχέσεις της Ρωσίας, από την εποχή της Αυτοκρατορικής Ρωσίας με την περιοχή των Βαλκανίων. Προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε ότι από την εποχή του 18ου αιώνα η Ρωσία ασκούσε ρεαλιστική εξωτερική πολιτική στην περιοχή, προσπαθώντας να προσδώσει στον εαυτό της το ρόλο της προστάτιδας δύναμης, χρησιμοποιώντας ως όπλο της, το κοινό της στοιχείο με τους λαούς της περιοχής. Το κοινό Σλαβικό παρελθόν, αλλά και τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό. Έτσι, η Ρωσία κατόρθωνε να εξασφαλίζει συμμαχίες με τους λαούς της περιοχής, εξισορροπώντας την ισχύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Δεν μπόρεσε ποτέ και ίσως να μην ήθελε και ποτέ να κατακτήσει αυτές τις περιοχές. Μπορούσε όμως να βρίσκεται μέσα στα πράγματα, να παίζει ρόλο τα τεκταινόμενα των Βαλκανίων και να αποτελεί συνομιλητή των Μεγάλων Δυνάμεων για την περιοχή, έτσι ώστε η ίδια να εξασφαλίζει ισχύ στην παγκόσμια σκακιέρα.

Στη συνέχεια, αναλύσαμε τη θεωρία του ρεαλισμού συνοπτικά, με σκοπό ο αναγνώστης να εξοικειωθεί με τις βασικές έννοιες του κράτους, ως βασικού δρώντος στο διεθνές σύστημα, της ισχύος, της εξισορρόπησης δυνάμεων, των διλημάτων ασφαλείας, της δομής του άναρχου διεθνούς συστήματος, του

εθνικού συμφέροντος κλπ. Πιο συγκεκριμένα περιγράψαμε τη θεωρία του ρεαλισμού ως την κυρίαρχη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων διότι δίνει την πιο ισχυρή εξήγηση για τον πόλεμο ο οποίος αποτελεί την συνηθισμένη συνθήκη ζωής στο διεθνές σύστημα. Αναφέραμε τους σπουδαιότερους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων που οφείλει να έχει υπόψη του κάθε μελλοντικός σπουδαστής και στη συνέχεια σταθήκαμε στο βασικό σημείο της θεωρίας του ρεαλισμού που είναι η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνές σύστημα παρατηρείται μια έλλειψη οργανωμένης τάξης, σε αντίθεση με την εσωτερική διακυβέρνηση ενός κράτους. Η έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας που να επιβάλλει την τάξη κάνει το διεθνές σύστημα άναρχο. Σε συνθήκες αναρχίας, όμως, τα πάντα επιτρέπονται αφού θα λέγαμε ότι επικρατεί το «δίκαιο» του ισχυρότερου. Η αναρχία, λοιπόν, του διεθνούς συστήματος δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας και φόβου μεταξύ των μονάδων του συστήματος. Η επιδίωξη της ισχύος στον ρεαλισμό είναι κεντρικό ζήτημα. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν τα κράτη μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, αλλά και για να μπορέσουν να προασπίσουν τα συμφέροντά τους, είναι αναγκασμένα να αναζητούν ισχύ. Οι ρεαλιστές ενδιαφέρονται κυρίως για την «σκληρή ισχύ» (hard power), δηλαδή την οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική δύναμη.

Αφού μελετήσαμε τα κύρια σημεία της θεωρίας του ρεαλισμού, κάναμε μια σύγκριση μεταξύ των δύο σημαντικών μορφών πολιτικού ρεαλισμού, που είναι ο «παραδοσιακός ρεαλισμός» και ο «δομικός ρεαλισμός» ή «νεορεαλισμός». Στη δική μας μελέτη, υποστηρίζουμε ότι η Ρωσία ασκεί παραδοσιακό ρεαλισμό στην εξωτερική της πολιτική. Όπως τόνιζε και ο κλασικός ρεαλιστής, Θουκυδίδης στο έργο του, εθνικό συμφέρον της Σπάρτης όπως και όλων των άλλων κρατών, ήταν η επιβίωση και η αλλαγή στην κατανομή της εξουσίας, αποτελούσε άμεση απειλή για την ύπαρξή της. Συνεπώς η Σπάρτη ήταν αναγκασμένη να πολεμήσει. Όπως και η Ρωσία ήταν και είναι αναγκασμένη να βρει τρόπους να επιβιώσει και να προσπαθήσει να εμποδίσει την αλλαγή στην κατανομή της εξουσίας, ακόμα και αν δεν έχει τη στρατιωτική ισχύ που είχε. Ο βασικός νόμος του ρεαλισμού ορίζει ότι: «ο ισχυρός επιβάλλει ό, τι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του το επιβάλει η αδυναμία του».

Στη συνέχεια της ερευνητικής μας μελέτης προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε εν συντομία μερικά στοιχεία για την οικονομία της Ρωσίας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και για το πώς αλλάζει η στρατηγική της χώρας με την έλευση του Βλαντιμίρ Πούτιν στην προεδρία. Παρουσιάσαμε συνοπτικά τη σημασία της ενέργειας για τη Ρωσική εσωτερική και εξωτερική πολιτική και αναφερθήκαμε στην ενεργειακή στρατηγική που ακολουθεί γενικότερα η Ρωσία και στους στόχους που έχει. Γενικότερα, αυτό που γίνεται πλέον κατανοητό, είναι πως στον 21ο αιώνα η Ρωσία να μην διατηρεί τις θρησκευτικές σχέσεις με τα Βαλκάνια και τις Σλαβικές ρίζες, αλλά για να μπορέσει να ασκήσει πλέον εξωτερική πολιτική χρησιμοποιεί την ενέργεια, το ισχυρό της όπλο σήμερα. Στην εποχή των συμμαχιών και των Οργανισμών της Δύσης, η Ρωσία δεν θα μπορούσε πλέον να επηρεάζει κράτη χρησιμοποιώντας ιστορικούς και ιδεολογικούς δεσμούς, είχε ανάγκη από ένα πιο δυνατό χαρτί, το οποίο ανέκαθεν είχε στα χέρια της.

Η μελέτη μας επικεντρώθηκε στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων και συγκεκριμένα στις χώρες Ελλάδα, Σερβία, ΠΓΔΜ, Κροατία και Σλοβενία. Αναφέραμε συνοπτικά τις ενεργειακές σχέσεις των χωρών αυτών με τη Ρωσία από το 2000 και μετά. Ιδιαίτερη έμφαση δώσαμε στην Ελλάδα, καθώς τα γεγονότα που ακολούθησαν την προσέγγιση Μόσχας-Αθήνας είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ανατροπές και για την Ελληνική εσωτερική πολιτική σκηνή. Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι οι σχέσεις της Ρωσίας με τις χώρες αυτές, ουσιαστικά επικεντρώνονται γύρω από τον αγωγό South Stream, που αποτελεί το μεγάλο ενεργειακό σχέδιο της Ρωσίας για την περιοχή και το ισχυρότερο όπλο στη φαρέτρα της για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια και την εξισορρόπηση της Δύσης²⁸. Η Ρωσία ασκεί πλέον ρεαλισμό μέσω της ενέργειας. Έχει δεσμεύσει χώρες μέλη της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, σε ένα φιλόδοξο σχέδιο, το οποίο θα της δώσει τη δυνατότητα να εμπλέκεται και στις εσωτερικές υποθέσεις των κρατών αυτών. Ελλάδα, Κροατία και Σλοβενία είναι μέλη του ΝΑΤΟ, τα οποία θα εξαρτώνται ενεργειακά από τη Ρωσία²⁹. Σε αυτά παράλληλα, η Ρωσία θα κάνει επενδύσεις και σε άλλους τομείς της οικονομίας

²⁸ Ιστοσελίδα itar-tass.com, «Bulgarian President calls for halt to South Stream project», 2014

²⁹ Ιστοσελίδα aljazeera.com, Popov Julian, «Does Europe need the Tsar pipeline?», 2014

τους, αλλά το βασικότερο είναι ότι στις ενεργειακές εταιρίες στρατηγικού ενδιαφέροντος των χωρών αυτών, η Ρωσία θα έχει εισέλθει είτε ως βασικός μέτοχος είτε με ένα σημαντικά αυξημένο ποσοστό. Παράλληλα, Ελλάδα, Σλοβενία, Κροατία αποτελούν μέλη της ΕΕ, ενώ η Σερβία και η ΠΓΔΜ προσπαθούν να ενταχθούν.

Η εποχή που η Ρωσία θα μπορούσε να πραγματοποιήσει μια στρατιωτική επέμβαση στην περιοχή και να ελέγξει χώρες έχει περάσει ανεπιστρεπτή. Όμως η Ρωσία, αποκαλύπτεται ότι μπορεί ακόμα να αποτελεί παράγοντα διαμόρφωσης της περιοχής. Το ΝΑΤΟ εφόσον η Ρωσία έχει οικονομικούς και ενεργειακούς δεσμούς με μέλη του, θα πρέπει να επιδιώξει συνεννόηση με τη Ρωσία. Η Ρωσία, από την πλευρά της θα κερδίσει συμμαχίες έτσι και πιθανές υποχωρήσεις σε ζητήματα που την αφορούν. Εξαναγκάζει στην ουσία την Ατλαντική Συμμαχία να υπολογίζει σοβαρά στις αποφάσεις του τον παράγοντα Ρωσία. Από την άλλη, αναφορικά με την ΕΕ, η Ρωσία γνωρίζει ότι οι Βρυξέλλες επιθυμούν να διαφοροποιήσουν τις ενεργειακές τους πηγές και να βρουν μια εναλλακτική έναντι της Ρωσίας. Όμως αυτό, μεσοπρόθεσμα μοιάζει δύσκολο, αφού και η ίδια η ΕΕ δεν έχει κάνει κάποια σοβαρή μελέτη, με αποτέλεσμα η εναλλακτική του South Stream που προσφέρει η Ρωσία να αποτελεί μια λύση, τουλάχιστον για την ώρα. Η Ρωσία αποτελεί το βασικό προμηθευτή ενέργειας της ΕΕ και για το λόγο αυτό, οι οικονομικές κυρώσεις που επέβαλαν πρόσφατα οι 28 στη Μόσχα για την Ουκρανική κρίση, μπορούν να περιγραφούν ως χάδι. Οι Βρυξέλλες δεν μπορούν να φτάσουν τα πράγματα στα άκρα, το γνωρίζουν αυτό, ενώ και η Μόσχα γνωρίζει ότι η προβληματική Ουκρανία, προβληματίζει και τους ίδιους τους Ευρωπαίους σχετικά με την προμήθειά τους με φυσικό αέριο. Έτσι αναπόφευκτα ο South Stream αποτελεί για την ώρα μια εναλλακτική που οι Ευρωπαίοι, όσο και να θέλουν, δεν μπορούν να αγνοήσουν. Με τη σειρά τους και οι Βρυξέλλες γνωρίζοντας τη βούληση της Μόσχας για την κατασκευή του αγωγού, χρησιμοποιούν τον South Stream για να πιέσουν τη Ρωσία να έρθει σε διαπραγματεύσεις για παράδειγμα στην κρίση της Ουκρανίας.

Δηλαδή, αυτό που περιγράφουμε είναι ένα «αλισβερίσι», ένα παζάρι, στο οποίο εμπλέκονται ΝΑΤΟ, ΕΕ και Ρωσία από τη στιγμή που η Ρωσία εμπλέκεται με τα ενεργειακά σχέδια που προωθεί, στην περιοχή των Βαλκανίων. Αυτό ακριβώς

είναι και το κέρδος της Ρωσίας, οι συμμαχίες και οι αμοιβαίες υποχωρήσεις σε διάφορα ζητήματα που μπορεί να προκύψουν. Εν κατακλείδι, η Ρωσία αν και χωρίς την οικονομική και στρατιωτική αίγλη του παρελθόντος, συνεχίζει μέσω της ενέργειας να αποτελεί βασικό συνομιλητή της Δύσης.

6.3 Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη

Στην παρούσα μελέτη, αναφερθήκαμε στις συμφωνίες που τρέχουν για τον αγωγό South Stream. Θα είχε φυσικά πολύ μεγάλο ενδιαφέρον τα επόμενα χρόνια και όταν θα ολοκληρώνεται η κατασκευή του αγωγού να μελετήσουμε πώς θα έχουν διαμορφωθεί οι συσχετισμοί δυνάμεων. Ποιες άλλες χώρες είναι πιθανό να εκφράσουν τη βούλησή τους για συμμετοχή στον αγωγό; Τι στάση θα κρατήσει τελικά η Ελλάδα; Επίσης θα είχε ενδιαφέρον να μελετήσουμε τις αμοιβαίες υποχωρήσεις που έχουν γίνει σε διάφορα ζητήματα πολιτικής ανάμεσα σε ΕΕ και Ρωσία, εξαιτίας του αγωγού. Ανάλογο ενδιαφέρον θα είχε και μια μελέτη της προσέγγισης του ΝΑΤΟ προς τη Ρωσία, λαμβάνοντας υπόψιν τον South Stream.

Επιπλέον, όπως διαμορφώνεται το τοπίο πλέον με την Ουκρανική κρίση και την προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία, γεννιούνται πολλά νέα ερωτήματα. Για παράδειγμα, πώς θα χρησιμοποιήσει η Ρωσία την νεοαποκτηθείσα Κριμαία; Υπάρχει περίπτωση να αλλάξει την υποθαλάσσια διαδρομή του South Stream στη Μαύρη Θάλασσα, έτσι ώστε να μην περνάει πλέον από την ΑΟΖ της Τουρκίας και να μην την έχει ανάγκη; Θα παραμείνει η Κριμαία Ρωσικό έδαφος ή η προσάρτησή της εντάσσεται σε ένα συνολικότερο σχέδιο επίτευξης διαπραγματεύσεων με στόχο οφέλη για τη Ρωσική οικονομία; Τι θα κάνει η Ρωσία με την ανατολική Ουκρανία και γιατί χρηματοδοτεί τους αυτονομιστές της περιοχής; Πώς θα επηρεάσει στο μέλλον η κρίση με την Ουκρανία τις ενεργειακές πηγές και προμήθειες της ΕΕ και πόσο σημαντικός καθίσταται πλέον ο South Stream μελετώντας και τις μελλοντικές εξελίξεις στην Ουκρανία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Aron Raymond, *Peace and War: A Theory of International Relations*, Praeger, New York, 1968

Aron Leon, *The Putin Doctrine*, Foreign Affairs, 2013

Baylis John – Smith Steve, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2005

Bull Hedley, *The Anarchical Society*, Macmillan, 1977

Carr E. H., *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Palgrave, London 2001

Gilpin Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, 1981

Davison Roderic H., *The 'Dosografa' Church in the Treaty of Küçük Kaynarca*, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 42, No. 1, 1979

Handel Michael, *Masters of War*, Frank Cass Publishers, 2001

Jelavich Barbara, *Russia's Balkan Entanglements*, Cambridge, 1991

Kennedy Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers*, Random House, New York, 1987

Keohane O. Robert, *Neorealism and its Critics*, Columbia University Press, 1986

Kissinger Henry, *Diplomacy*, Simon and Schuster, 1994

Mearsheimer John, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton, New York, 2001

Michael Fredholm, The Russian Energy Strategy and Energy Policy: Pipeline Diplomacy or Mutual Dependence?, Conflict Studies Research Centre, September 2005

Morgenthau Hans J., Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Alfred A. Kopf, New York, 1955

Perovic J. and Orttung R., Russia's Energy Policy: Should Europe Worry?, Russian analytical digest, 2007

Smith A. Mark, Russian Energy Interests in the Balkans, Balkan Series, 2008

Thucydides, History of the Peloponnesian War, New York 1951

Tsyganov p. Andrei, Two Face's of Putin's Great Power Pragmatism, Soviet and Post-Soviet Review, 2008

Tziampiris Aristotle, Greek Foreign Policy and Russia: Political Realignment, Civilizational Aspects and Realism, Mediterranean Quarterly, 2010

Waltz Kenneth, Theory of International Politics, Addison-Wesley, Massachusetts, 1979

Waltz Kenneth, Man, the State and War, Columbia University Press, 2001

Wight Martin, Power Politics, Penguin Books, 1979

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ήφαιστος Παναγιώτης, Κοσμοθεωρία των Εθνών. Συγκρότηση και Συγκράτηση των κρατών, της Ευρώπης και του κόσμου, Ποιότητα, 2009

Ήφαιστος Παναγιώτης, Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, Ποιότητα, 6^η έκδοση, 2006

Θουκυδίδης, Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, Εστία, 1971

Κολιόπουλος, Ι. Σ., Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945, Βάνιας, 2002
Θεσσαλονίκη

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα, Ποιότητα, 2008

Κονδύλης Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου, Θεμέλιο, 2004

Κουμαρτζής Αθ., Η Γεωπολιτική των Πετρελαίων, Παπαζήση, 2009

Κουσκουβέλης Ηλίας, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ποιότητα, 2005

Λέντη Αγγελική, Επιλογές Πυρηνικοποίησης: Περιπτώσεις Αδύναμων Κρατών, μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2013

Παπασωτηρίου Χ., Τα Βαλκάνια Μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου, Παπαζήσης, 1994

Πλατιάς Αθανάσιος, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εστία 2007

Roberts John, Η Ενεργειακή Συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου, Παπαζήση, 2008

Van Evera S., Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης, Ποιότητα, 2010

Wight Martin, Διεθνής Θεωρία: Τα Τρία Ρεύματα Σκέψης, Ποιότητα, 1998

Ιστοσελίδες

www.oup.com/uk/booksites/politics (Oxford University Press)

www.gazprom.com

www.ifestosedu.gr

www.wikipedia.org

www.balkans.com

www.balkaninsight.com

www.bloomberg.com

www.foreignaffairs.com

www.ft.com

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ